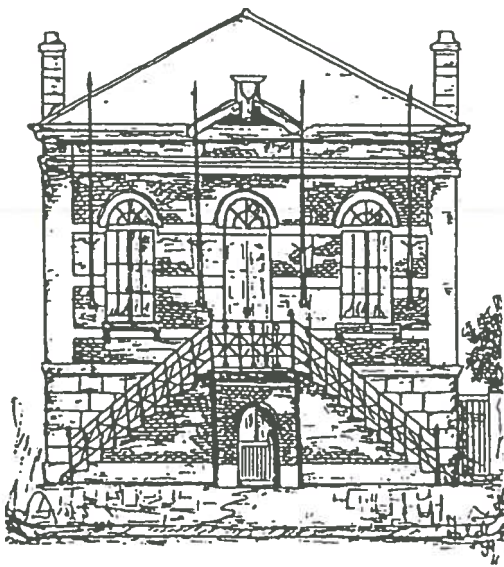

van wirskaante

orgaan van heemkundekring 'amalia van solms', baarle-herzog-nassau

jaargang 15, nr. 4
1 december 2000

Heemkundekring 'Amalia van Solms' houdt zich actief bezig met het erfgoed van onze gemeenten. Doel daarvan is:

- onze kennis ervan te vergroten
- het waardevolle te behouden en te beschermen
- de verzamelde gegevens beschikbaar te stellen

De kring verzamelt hiertoe informatie over velerlei onderwerpen uit het heder en verleden van Baarle, Castelré, Ulicoten en Zondereigen.

Heemkundekring 'Amalia van Solms'

Het Heemhuis

Kerkstraat 4

2387 Baarle-Hertog (B)

Bankrelaties:

- Rabobank Baarle-Nassau e.o. rekening: 10.38.94.969
- KBC Baarle-Hertog rekening: 733-3023880-32

Overname van artikelen of gedeelten ervan is slechts toegestaan mits bron vermelding.

Voorwoord

Binnen onze vereniging kunnen we terugblikken op een aantal zeer geslaagde activiteiten in de voorbije maanden, activiteiten waar we terecht trots op zijn. Onze eerste meerdaagse buitenlandse reis had een tot in de puntjes verzorgd programma. Herman Janssen en Antoon van Tuyl hadden een gevarieerd programma in en rond Bernardus voorbereid: een programma waarin het leven van Bernardus centraal stond, maar waar ook gezorgd was voor een cultureel/toeristisch gedeelte. Over onze reis naar Frankrijk heeft eenieder kunnen lezen in de goed verzorgde extra Van Wirskaante, 'In de voetsporen van Bernardus'. Enkele weken geleden werd er nagepraat in het Heemhuis met de Bernardusgangers en ook daar had men veel lof voor de organisators. Foto's werden uitgewisseld en herinneringen opgehaald. Iedereen keek met veel plezier op de reis terug. 'In de voetsporen van Bernardus' was een bijzondere ervaring.

In september werd onze heemkalender gepresenteerd: ook voor 2001 heeft onze werkgroep prachtig werk geleverd. Het thema van de kalender is 'Sportkampioenen uit Baarle'. En dat er in Baarle fanatiek gesport werd (en nog steeds wordt), moge duidelijk zijn aan het groot aantal kampioenen dat we in Baarle kennen. De heemkalender mag in geen enkele huiskamer van Baarle ontbreken. Door deze kalender te kopen, ondersteunt U onze vereniging. Onze prijs is nog steeds 5 gulden ofwel 100 frank.

De eerste zondag van oktober was een mijlpaal in onze vereniging. In de loop van de ochtend werd 'BiDoc' officieel geopend. Bij de opening, die door Herman Jansen werd geleid, waren vertegenwoordigers van beide gemeenten, sponsors, buurtheemkringen en vele leden aanwezig. Herman schetste in het kort het ontstaan van BiDoc en was blij dat het nu eindelijk zover was. Door vele leden is er dan ook hard gewerkt de voorbije jaren. Tijdens de openingsuren van het Heemhuis kan men voortaan steeds voor informatie over ons heem bij ons terecht. Wij hopen dat velen hiervan gebruik zullen maken. Tijdens de officiële opening werd het schaduwarchief van Ons Weekblad aan de heemkundekring aangeboden door de heer J. de Jong van Drukkerij Em. de Jong BV uit Baarle. Met deze

van wirskaante

Driemaandelijks tijdschrift
Heemkundekring 'Amalia van Solms'
Baarle-Hertog-Nassau

Redactie: Dré Moors, Gerrit de Jong, Piet van der Flaas, Antoon van Tuijl,
Herman Janssen en Peter Tuytelaars.

15de jaargang nr. 4

1 december 2000

INHOUD

Voorwoord	A. Jacobs	162
Grafheuvels Rechte Heide (1)	P. van der Flaas	164
Romeinse grafvondst (2)	P. van der Flaas	166
Dertig jaar geleden (21)	F. Raeijmaekers	168
Aon de proat mee... (5)	D. Moors	171
Recepten uit grootmoeders tijd (7)	E. Verbiest	176
Baarle in '44 en '45	A. de Jong	180
Werkgroep Kapel van Nijhoven (4)	G. de Jong	184
Hekserij	F. Willemsen	192
Merkwaardigheden (25)	A. van Tuijl	194
De Muskusrat	P. van der Flaas	197
Toponiemenbeesten (4)	A.W. Aandelèèr	200
Flora Floron	A. van Tuijl	201
Lijst van nieuwe leden	L. van Gils	203
Arme Amalia (36)	A. van Tuijl	204
Aanwinsten BiDoc (8)	L. Luiten	206
BiDoc is open	H. Janssen	208
Met de fiets naar Spanje	H. Janssen	212
Lied ter eere van den H. Bernardus	H. Janssen	215
Van oude hertogen en begijnen	H. Janssen	217
Herdenkingskalender 2001	H. Janssen	229
Activiteitenkalender	H. Janssen	230

chening zijn wij bijzonder blij en hierdoor beschikken we ineens over een chat aan gegevens en informatie betreffende onze regio. Het is een perfecte aanvulling van onze eigen gegevens. Namens de gehele vereniging hartelijk dank aan de heer de Jong voor deze schenking. Wij zullen voor een goed beheer orgdragen.

Dok werd op de eerste zondag van oktober de tentoonstelling 'Flora-Floron' geopend, een tentoonstelling die laat zien waar de werkgroep Floron zich mee bezighoudt. De werkgroepleden inventariseren al ruim tien jaar lang wilde planten en bloemen in Baarle. Dat we in ons dorp over een prachtige flora beschikken, kunt U ook op deze tentoonstelling zien.

Zoals je ziet hebben we een actieve periode achter de rug. Een periode waar we met veel plezier naar terugkijken. De volgende maanden zullen wel wat rustiger verlopen. We sluiten het jaar meestal in de kerstsfeer af met een kerstlezing of een kerstvoordracht. Het nieuwe jaar dient zich dan alweer snel aan en zoals gebruikelijk is onze Nieuwjaarsreceptie (op zondag 7 januari 2001) de eerste activiteit van het nieuwe jaar. Het bestuur hoopt dan vele leden te mogen begroeten.

Ad Jacobs, uw Voorzitter.

Restauratie van de Grafheuvels op de Rechte Heide bij Goirle (1)

Piet van der Flaas

In september en oktober 1980 is op de Rechte Heide ten zuiden van Goirle een grafheuvelgroep uit de Vroege en Midden Bronstijd gerestaureerd. Het gaat om een ringwalheuvel en vijf paalkransheuvels. De grafheuvelgroep is een van rijkswege beschermd archeologisch monument. De restauratie werd uitgevoerd door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en door de Afdeling Archeologie van de gemeente Tilburg. De dagelijkse leiding was in handen van H. ter Schegge en J.W. Noordhuis, veldtechnici van de R.O.B. Bij de restauratie waren diverse instanties betrokken omdat de Rechte Heide gelegen is binnen de gemeente Goirle, maar eigendom is van de gemeente Tilburg. Ze was toen in gebruik als militair oefenterrein en wordt beheerd door de stichting Het Brabants Landschap. Oorzaak van deze ingewikkelde situatie is de aankoop door de gemeente Tilburg in 1909 ten behoeve van het militair belang. Tilburg kreeg namelijk een nieuwe kazerne: Willem II. Tijdens een lange wandeling vertelde ons lid Havermans dat hij rond 1950 hier nog gebivakkeerd had als soldaat. Nu dient de Willem II-kazerne als opvangcentrum voor uitgeprocedeerde asielzoekers.

De zes grafheuvels liggen op korte afstand van de beek de Leij in een lichtgebogen rij van 300 meter lengte. De landschappelijke situering van de grafheuvelgroep, vrijliggend op een van de laatste Brabantse heidevelden, op een hoge rug tussen twee stroomdalen maakt het geheel bijzonder waardevol. Heuvel 1 is de meest opvallende; het is een zogenaamde ringwalheuvel met een doorsnede van 32 meter. Deze heuvel bestaat uit een centraal heuvellichaam met daaromheen een vlakke berm, een wal en een sloot. De vorm van deze heuvel, die tussen 1550 en 1350 voor Christus opgeworpen is, is kenmerkend voor een bevolkingsgroep die rond 1600 voor Chr. uit Zuid-Engeland ons land binnengekomen is. Onder de centrale heuvel bevond zich een ondiep skeletgraf. Heuvel 2 is een twee-perioden heuvel. Omstreeks 1250 voor Chr. werd over een crematiegraf een

heuvel opgeworpen, omgeven door een krans van 34 dicht op elkaar staande palen. Twee van de palen waren vierkant en lagen op een noord-oost-zuid-west as. De overige waren rond. Weinig later werd een tweede gecremeerde dode in de heuvel begraven. De heuvel werd daartoe iets verhoogd. Heuvels 3 en 4 dateren allebei uit de periode tussen 1400 en 1250 voor Chr. Beiden hadden ze een wijdgestelde paalkrans; heuvel 3 van 13 palen, heuvel 4 van 11 zware palen. Beide heuvels bedekten crematiegraven en in beide heuvels bevonden zich na-bijzettingen. Heuvel 4 is na

enige tijd verhoogd en omgeven door een ringsloot. Bij de na-bijzetting in deze heuvel is een potje gevonden, een zogenaamde Laren-urn, uit de periode 1300-1100 voor Chr. Heuvel 5 is omgeven door een dubbele palenkrans van 95 palen. Onder deze heuvel bevond zich een crematiegraf dat uit de periode 1300-1100 voor Chr. stamt. Heuvel 6 is omgeven door drie onregelmatige kringen van 196 dicht op elkaar staande palen. Het was oorspronkelijk een skeletgraf. De dode had een bronzen bijl bij zich uit de 15e eeuw voor Chr.

Bron: Brabants Heem, jaargang 1982, nr. 1. (H. Stoepker en W. Verwers).

Romeinse grafvondst door Breekpot (2)

Piet van der Flaas

Dat het hier om een zeer belangrijke vondst gaat blijkt wel uit de opsomming van de voorwerpen die in 1848 werden gevonden. De vijftig munten waren in uitmuntende en goed geconserveerde staat. Ze bestreken een geschiedenis van de jaren 69 tot 268. Anders dan bij de meeste schatvondsten waren de munten vrij gelijkmatig over deze hele periode verdeeld. Dat blijkt uit een schrijven wat ik hier citeer:

Breda den 24 Januari 1848.

Weledel Zeergeleerden Heer,

Daar ik sedert enige tijd door opgraving van heigronden binnen onze Provincie in het bezit ben gekomen van een vijftigtal Zilveren en eene gouden (Romeinse) munt, zoo ben ik in het bezit van dubbelde exemplaren, wat alsdan onderling ruilen mogelijk maakt. Ik heb enige afgedrukt dat U Ed. hieruit zult zien dat dezelfden zeer geconserveerd zijn. Ik heb nog de volgende voorwerpen gevonden: Eene Urne zeer gaaf en ongeschonden, een handgevest van een Romeins zwaard, een Romeinse helm, een werpspies, een dolk, eene caduceus (vredesstaf), een fragment van eene ring met gegraveerde steen, verschillende stukken van wapenuitrusting, twee kleine urnen waarvan een de gedaante heeft van een kruikje en een Romeins veldfluitje. Dan onder andere enige versteende zeedieren en tenslotten een stuk geslepen Jaspis, ongeveer twee bij een cm. groot”.

Jaspis is een soort edelsteen en wordt zowat in alle werelddelen gevonden, maar vooral in Peru. Daarom wordt het ook wel ‘Andes-marmer’ genoemd. Maar ook in Rusland en Perzië wordt het gedolven. De Romein zal er wel via deze weg zijn aangekomen. Het komt voor in allerlei kleurschakeringen. De kleuren gaan van beige, geel en bruin tot rood. Het is zeer geschikt voor aquaria. Heliotroop is een grote Jaspis waarin rode vlekken voorkomen.

Deze brief was gericht aan de directeur van het Penningenkabinet te 's-Hertogenbosch en besluit met de woorden:

Ik hoop U sevend te zien met enige rekkoptie.

Hoogachtend, U Ed. Dw. dienaar

W. Breekpot, Inspect. Ned. Maats.

P.S. Gsteren was ik aan U Ed. huis. Dan niet thuis gevonden en ik moest om 4 uur vertrekken dat mij geweldig speet.

Deze brief met bijlagen wordt bewaard in de bibliotheek van het Noord-Brabants Genootschap in Den Bosch. In de eerste bijlage geeft Breekpot een lijst van al de munten die hij bezit. De dubbele munten rekt hij daartoe niet. Hij maakte er een afdruk van en wilde deze graag ruilen. Dat ook de kranten er lucht van kregen, bewijzen wel de diverse artikelen uit die tijd. In de 'Nieuwe Rotterdamsche Courant' verscheen het volgende artikel:

Riel, 5 Februarij.

In het naburige Baarle-Nassau werden in de laatste dagen verscheidene Romeinse oudheden opgedolven, waaronder behalve wapenrustingen ook verscheidene zeldzame munten, zoo gouden als andere.

Bron: Brabants Heem, jaargang 1983, nr. 3 (J.H. Verhagen).

Nog geen geschiedenis, maar (nabije) toekomst:

8-10 juni 2001:

Amalia's Jubileumweekend!

Dertig jaar geleden (21)

Fons Raeijmaekers

Bliksemloterij Jeugdwerk Ulicoten

Op zaterdag 15 en zondag 16 maart 1969 houdt het jeugdwerk (kabouters, gidsen, welpen en verkenneren) van Ulicoten een bliksemloterij, waarvan de opbrengst de kosten aan het jeugdhuis moeten dekken. Dit jeugdhuis heeft namelijk hoognodig een opknappertje nodig. De trekking zal plaatshebben in het parochiehuis.

40-jarig priesterjubileum van pastoor J.G.A. Koenraadt (16 mei 1969)

Op 25 mei 1925 bereikte J. Koenraadt, nog maar net 24 jaar oud, zijn ideaal toen hij gewijd werd tot dienaar van Gods Kerk, tot priester van de Heer. We weten weinig van wat hij sindsdien gedaan heeft: wel dat hij kapelaan was te Wagenberg, rector in Huybergen en weer kapelaan in Breda. Dan komt de periode dat Baarle kennis maakt met J. Koenraadt: hij wordt rector 'bij de broeders' en we ontmoeten een flinke, rijzige priester. Op het feest van O.L. Vrouw wordt hij benoemd tot pastoor in onze parochie, als opvolger van wijlen pastoor Vekemans. De parochie staat er niet zo denderend voor: herbouw en uitbreiding van de kerk hebben de nodige problemem geschapen en financieel is de situatie ver van rooskleurig. Maar de nieuwe pastoor ontpopt zich als een organisator van formaat. Dank zij onze pastoor hebben wij een pracht-parochie.

Zoeken naar de mazen in de wet (16 mei 1969)

Vorige week werd hij bekend als 'ontdekker' van een lek in de b.t.w.-wet. Door een fiscaal foefje ziet hij kans goedkoop in Nederland te slijten. Deze handel wordt gedreven door Etablissement Miriam in Lichtenstein. Dit is een van de vele maatschappijen die onder beheer staan van de Owel en Co International Registered Trust Company. Aan het hoofd van deze Company staat de heer Hendrik Owel. Zijn vrouw en een politicus uit Liechtenstein maken de directie compleet.

Bloedgevers Baarle-Hertog (23 mei 1969)

De heer Gouverneur der Provincie Antwerpen richt, langs de gemeentebesturen om, een oproep tot de bevolking om zich op te geven als bloedgever. De inwoners die dit mooi gebaar van menselijke solidariteit willen stellen, gelieven zich ten spoedigste op te geven voor Baarle-Hertog op het gemeentehuis, en voor Zondereigen bij de heer Schepen A. Leestmans.

Garage-weekeinddienst (23 mei 1969)

Evenals vorig jaar hebben ook dit jaar gedurende het hoofdseizoen voor het toerisme, op uitnodiging van de V.V.V., een vijftal garagehouders hier ter plaatse zich bereid verklaard om bij toerbeurt een garage-weekeinddienst te onderhouden. Echter onder voorbehoud dat deze dienst uitsluitend is ingesteld ten dienste van de toeristen en dan nog alleen in dringende noodgevallen. De dienst geldt voor de zaterdagen, de zondagen en eventuele feestdagen. Garage A.J.J. Verheyen, Alphenseweg 29, tel 533, Baarle-Nassau, A.A. de Jong, Desire Geeraertsstraat 1, tel 398, Baarle-Nassau, J.F.J. Couwenberg, Titus Brandsmastraat 16, tel 345, Baarle-Nassau, v.d. Brandt, Loveren 18, tel 438, Baarle-Nassau en L. Brosens, Molenstraat 47, Baarle-Hertog.

Kongo-Expo (vanaf 28 juni 1969)

De Kongo-Expo zal worden gehouden in het verenigingslokaal bij de Belgische kerk en de toegang is kosteloos. De tentoonstelling blijft geopend tot en met dinsdag 8 juli. Deze tentoonstelling werd onlangs onder grote belangstelling gehouden in Antwerpen. Er is gelegenheid om echte oude en nieuwe Aziatische kunstvoorwerpen te kopen. De paters van de H. Geest nodigen u vriendelijk uit tot bezoek aan hun Kongo Expo, die een beeld geeft van de huidige Kongo en een inzicht in de vele problemen van dit jonge land.

ZONDAG 9 MAART A.S.
om half 8 in het parochiehuis
TE ULICOTEN

WIE KUST DE MUMMIE ??

Opgevoerd door de
Toneelgroep Ulicoten die met
dit stuk deelneemt aan de
Toneelwedstrijd van de
K.P.J. Kring Breda

Een blijspel in drie bedrijven van Lex Karsemeijer
Geregisseerd door Dré Wouters uit Alphen.

Jubileum pater Dr. Ed Loffeld

Zaterdag 5 juli 1969 wordt bij de zusters Franciscanessen van Breda, in het klooster der Paters van de H. Geest te Baarle-Nassau-Grens, het 40-jarig priesterfeest gevierd van Pater Dr. Eduard Loffeld van de congregatie van de H. Geest. Pater Loffeld, die in 1919 Baarle-Nassau verliet als priesterstudent, is nu, na 50 jaar, teruggekeerd als nieuwe rector van "De Gaarshof" aan de

Bredaseweg. Hij werd er zondag 15 juni geïnstalleerd. Hij is een zoon van de heer C.L. Loffeld, van 1906 tot 1917 verbonden aan het Grens-station.

BLITZE SHOW - DANSAVOND

MET 2 TOP-ORKESTEN

„Moby Dick,,

en

„Daddy's Act,,

ZONDAG 26 OKTOBER in

HOTEL - CAFE - DANCING

„DEN BONTEN OS”

TE BAARLE

ZATERDAG 25 OKTOBER "KECON"

Jacques Frieters Nationaal Kampioen (22 juni 1969)

We weten dat Jacques dit jaar als kersverse beroepsrenner al verschillende mooie successen heeft behaald, maar nationaal kampioen als eenling tegen de mannen van Willem II-Gazelle en Caballero, dat hadden we toch niet verwacht.

Aon de praot mee (5)... Charel Vlaminckx: t smidje van Zondereigen; 'Wareke verdoeme'

Dré Moors

Wie is Charel

Charel Vlaminckx werd geboren op 6 februari 1917 te Weelde. Een snel rekensommetje: Charel wordt over een paar maanden 84 jaar. Op 21 mei 1946 rouwde hij met Anna Maria Zegers uit Zondereigen. Zijn vrouw schonk het even aan 4 kinderen, één zoon en drie dochters. Charel geniet van de rijkdom van 5 kleinkinderen. Helaas overleed zijn vrouw op zes november 1993. Een dood die zich niet aankondigde, zo plotseling overleed zij.

In de wijde omtrek staat Charel bekend als 't smidje van Zondereigen. Charel woont nog steeds in hetzelfde huis: komende uit de richting Baarle ongeveer 200 meter rechts voorbij het kerkhof van Zondereigen.

De jonge jaren van Charel

'Ik zeg ut vlak af, ik heb altij smid wille worre. As kènd drumde ik daor al van. Munne nonkel zee dèt ik dan naor de vakschool mos gaon. Dè heb ik mar gedaon. Ik zen drie en un half jaor naor de vakschool in Turnhout gegaon. Ton ben ik meteen gaon werke bij Rie van Tichelt, dun smid in Ravels-Eel. Ik waar ton 16 jaor. En witte wet ik verdiende pur week? Vijfentwintig franc! Ik begos al om zeuven uur. In dun aovond schaaide ik ur om zeuven ure uit. Nao dun urste week kreeg ik al opslag. Nao dun twidde week en dun derde week ok al. Ik dee mun werk goed zulle!! Riep dun baos, dan vloog ik al van hiert naor ginter. Ik heb dun aord van ons moeder. Die wouw ok altij vuruit.

Ons moeder durre spreuk en ok de menne war: Wè ge vandaog kunt doen, dè motte nie laote ligge tot mèrge want ge wit nie wè merge brengt. Verstaode? Ton ik bij Rie van Tichelt un tètje werkte mokte ik al volop overure. Dikwèls tot tien uur in dun avond. Thuis mos ik mun pree gelijk afgeve. Ut geld veur de overure mocht ik houwe. God Tju, dè waar unne tèt!! Wareke verdoeme!!'

En Charel vertelt maar door: “Dun urste tèt waar ik ur alleen as knecht. Laoter kwaam er unne leergast bij. Mar die waar te lui om iet te doen. Mar ik heb nooit in dun dop gezete. Nèje, altij hard gewerkt. Ik dee allerhaande kleine karwaaikus, die dun baos zo gezee liet liggen. As dun baos bezig waar keek ik stiekum mee één oog mee. Want witte wèt ut ies Moors: As ge unne stiel wilt lere, dan motte die gestóle lere. Verstaode dè? Mar affin, alles bij mekaor hennekiek in Ravels 13 jaor gewerkt.”

Charel ontmoet zijn toekomstige vrouw

“Op unne zondag in dun oorlog (november 1942) fietste ik naor

Zondereigen. Hier recht tegenover waar ik nou woon, wonde iemand die twiddehands autobaaende verkocht. Ik zal daar subiet iet over vertelle. Ik zaag daar vur dun ierste keer ons Anna. Ik maakte un praotje, en van het één kwaam het ander. Omdèt ik veul praotjes hai, kwaam ik al rap bij mun vrouw thuis. Stillekus praote verdoeme en neig liege, dè ies de kunst van ut vrije!! Mar ik zen er nooit blijve slaope. Nèje verdoeme, dè bestond ton nie. As ge dè wel zoud doen, dan stond dun Gazet er van vol!”

“Mar allez, trug naor die baande. Ik maakte van die autobaaende buitenbaande vur de fiets. Ik snee die dan in reepe, maakte ze rond en naaide dun binnenkaant vast mee ijzerdraod. Ik waar vur éne baand wel un paor aovonde bezig. Verdoeme, ik heb ur veul gemaakt zulle! Ik verdiende er un paor francskes mee bij. Op 21 maai 1946 ben ik mee ons Anna getrouwd. Dun 22e maai dee ik mun blauw costumeke aan gelijk ik nou ok nog altij draog. Zo kennen de meese men

/andaog dun dag nog altij. As ik mun goei pak aon heb, ziede ze denken: ies dèt t smidje van Zondereigen?”

Dorlogstijd

Over deze tijd praat Charel niet graag. En dat respecteer ik natuurlijk. Duidelijk wordt in elk geval wel dat Charel met de trein werd afgevoerd en gedurende een paar jaar in Duitsland werd tewerkgesteld. En dat is voor Charel een dieptepunt geweest in zijn leven. Het enige wat hij er nog over wil vertellen is dat hij er heel hard moest werken en heel veel honger en dorst heeft geleden.

Ná de bevrijding keerde hij op 27 mei 1945 terug naar Weelde en Zondereigen. ‘Ik waar unne héle wilde geworre. Dè kunde nie uitleggen. Ik waar nergens mir oang veur. In Zondereigen waar trouwens heel veul plat gebombardeerd. Ut gekke waar dèt de smies van mun schoonvaoder nie kapot gebombadeerd waar. Wè waar ik trouwens blij dèt ik ons Anna wir zaag’, aldus Charel met een tinteling in z’n ogen.

Zelfstandige smid van Zondereigen

Na zijn huwelijk met Anna ging Charel werken in de smies van zijn schoonvader. Of liever gezegd, zijn schoonvader werkte mee. “Just lèk ut ies, ik dee nou eenmaol méér as mun schoonvaoder!”, aldus een glunderende Charel. “Ik heb ut gepresteerd om gedurende 4 maonde te werken van half vier in dun mergen tot 11 uur in dun avond. Dè waar ton de boere mosse maaie en hullie machines kapot ware.”

Nieuwsgierig vraag ik aan Charel of hij veel paarden heeft beslaan. En dat blijkt een onderwerp te zijn dat nog veel herinneringen bij hem oproept. “Dur waar eens unne boer die naar dun smid in Merksplas ging om zun pèrd te laote beslaon. Mar dè pèrd braak daor dun hoefstal af. Hij waar nie mir welkom in Merksplas. Twee maonde laoter trok ie mee zun pèrd naor Pellis in Baol. Sjust van ut zelfste: ut pèrd braak ok daor dun boel af. En ook Pellis zee, ge hoeft nie mir trug te kome. Op unne dag staot dieën zelfste boer bij mèn op de werft. Ik spraak af dèt ie om één uur kos kome. En dieën boer brocht nog twee meese

mee om te helpe. En ik zeg, is oe pèrd dan zó ongemakkelijk? Afèn, ik goi vur ut pèrd staon en kijk um vlak in z'n geziecht. Ik pak unne stok en ik zeg: ik zen dun baos, en gij nie, god verdoeme!! En ton waar ie kalm. Dieën boer kos ur nie aon uit. Mar ut ies héél simpel, ge mot laote zien en hore dè ge dun baos bent over ut pèrd.”

En Charel vervolgt: “Ik hai warek genogt. Langs alle kaante hennekiek warek gehad. Veul klaante kwame wijt uit Holland en Bels. Reclame heb ik nooit hoeve maoke. Dè deeë de meese vur men. Ik heb verschaiene kruise gesmeed vur kerke. Zelfs vur unne kerk in Johannesburg in Zuid-Afrika. Op dun kerk in Wuustwezel staot un dur men gemaokt kruis. Hij ies op dun tore gezet mee dun grotste hijskraon van België en dè kostte méér geld dan de pré die ze aon men mosse betaole vur ut maoke! Ok hennekiek héél veul huisankers en siersmeewerk gemaokt. Ik heb nóóit tegen munne goesting gewerkt. Mee mun 62 ben ik op pensioen gegaon. Daorma heb ik in de smies nog wèt aongeklot. Mar un jaor of zes geleeie heb ik dun elletriek in de smies afgeslote. Aanders waar ik nog altij aon ut werk. Ik heb altij goe mee de meese om kunne gaon.”

Vandaag den dag

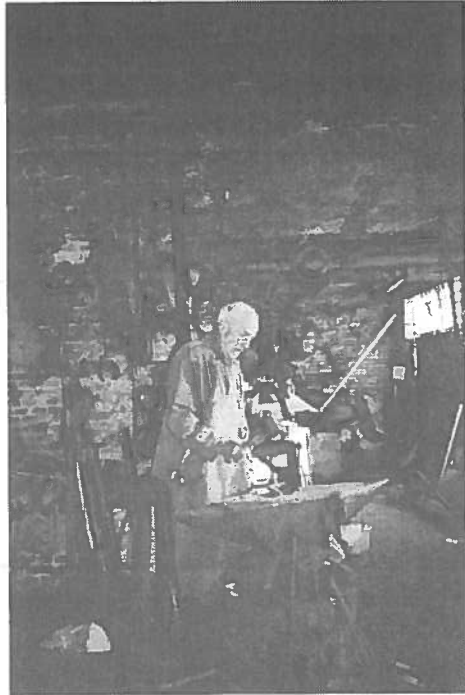
“Vervele doen ik me nie. Ik werk wèt in dun hof, maok un potje klaor mee frète en ik help de gebure wè”. En of er de duivel mee speelt, Charel is nog niet uitgesproken of zijn buurmeisje komt vragen of hij niet heel even kan komen helpen met het versjouwen van een bouwlift. Hup, weg is Charel, mij alleen achterlatend...

Na 5 minuten komt hij terug en vervolgt zijn verhaal. “Ik lees ginne kraant. Mar op dun TV kèk ik naor alles. Jè, ók naor un bloot wijf, daor kèkte gij toch ook naor, of nie soms? Det ies toch net un blommeke, nie dan? Duitse muziek op dun TV vind ik prachtig. Alleen die ouwe moffen die dieë muziek speule, die mot ik nie! Gelukkig krijg ik héél veul buurt. Jantje Post van Baol komt dikwijls langs op zonne fiets. Hij vertelt dan alle nieuws uit Baol. Gelove doe ik wel in God. Mar over de kerk hier en de kerkfabriek wil ik ut liever nie hebbe. Ik zie wel eens een mies op dun TV. Dan ziede alleen mar ouwe meese in de kerk.

Mar ja, de jeugd hee ut ok veul te gemakkelijk. Die houwe dè nie vol. Ze werken éne dag, en dan komen ze al nie mir trug.”

“Drink je nog wel eens een borreltje Charel?”, vraag ik hem. “Vruger wel, nou nie mir. Vruger zee ik: één borreltje is goe, twéé is beter, want as ge unne wurm het, dan gaot die dood!!”

Over enkele dagen zijn er in Baarle-Hertog gemeenteraadsverkiezingen. “Weet je al op wie je gaat stemmen?”, vraag ik hem. Na enig nadenken: “Ik zal stemme veur unne goeie. As ut stemme mar nie op dun computer is. De miste meese veine dèt mar niks. Lest spraak ik un ouwere madam die ur wakker van laag. Dan is ut in Holland gemakker, ge bleft gewoon thuis”.

Afscheid

De tijd is weer omgevlogen. Ik moet weer afscheid nemen. Niet voor lang echter. Komende zaterdagmorgen kom ik terug om een paar foto's in de smies van onze sympathieke dorpsmid te maken. Het is er nu immers donker.

“Wèt doede gij trouwens veur de kost?”, vraagt hij mij nog bij het weggaan. “Ik werk bij de belastingen”, antwoord ik hem met enige schroom. “Tju, toch zeker wel bij de hollandse belasting?” “Ja.” “Gelukkig mar”, roept hij mij lachend na, en sluit de ijzeren poort.

Charel, hartstikke bedankt voor het erg fijne gesprek. Namens het bestuur en alle leden van de Heemkundekring wens ik jou nog heel fijne, gezonde jaren toe.

Recepten uit grootmoeders tijd (7)

Els Verbiest

Reislustige groenten

Eén ding is zeker, de “Provençaalse saus” is zonder twijfel een Belgische uitvinding; in de Zuid-Franse Provence hebben ze trouwens geen weet van deze tomatensaus. Het dichtst staat de “provençale” bij een Baskische saus die een mengsel is van gestoofde paprika, tomaat en witte wijn. De echte Provençaalse keuken heeft weinig sausen, behalve de rouille (letterlijk roest) en de aioli (een knoflookmayonaise) die bij gekookte vis en groenten worden geserveerd. In de Provençaalse kookkunst staan de stoofpotten centraal met als topgerecht de “ratatouille” of “ratjetoe”. In een goede ratjetoe hoort de courgette.

Plantkundigen beweren dat de courgette uit Zuid-Amerika zou stammen. De familie van de kalebassen waar de courgette toe behoort lijkt over de gehele wereld verspreid, samen met de meloen, de komkommer, de augurk en de pompoen. De courgette is wel een zonneklopper en gedijt dus het best in een warm klimaat. Vandaar dat de groente in de hele Middellandse-Zee-keuken zo’n succes heeft. Wat de aanschaf betreft, de kleinste zijn de beste en het lekkerste deel van de courgette is de schil; deze heeft de meeste smaak. De bloemen smaken ook hartveroverend lekker; de Italianen maken er wonderlijke beignets mee.

De aubergine is altijd een tegendraadse reiziger geweest. De groente komt oorspronkelijk uit Indië. De aubergine behoort tot de familie van de nachtschaden, waar heel wat zeer giftige planten deel van uitmaken, maar geen nood: de aardappel en de tomaat zijn ook nachtschaden. De kwalijke reputatie van het gezin Nachtschade heeft er wel voor gezorgd dat de aubergine lang met een argwanend oog werd aangekeken. In de vijftiende eeuw sprak men van “mala insana”: de gekkenappel. Aubergines worden ook wel eens eivruucht of eierplant genoemd. Niet alle aubergines zijn donker van kleur, er bestaat ook een witte variant. Bovendien waren de vruchten in het verleden heel wat kleiner, vandaar de naam

dus. Als je aubergines koopt, moeten ze hard en stevig aanvoelen en ook hier: de kleinste zijn de beste.

De paprika komt oorspronkelijk uit Amerika. De pepers hebben in al hun vormen (pikant, zoet, groot en klein) de hele wereld veroverd. De zoete paprika, zoals wij die kennen, duikt in de achttiende eeuw in Hongarije op, hij was daar via Turkije aangeland. De paprika stelt ons wel voor een verscheurende keuze: rood, groen of geel. In heel wat “flutkookboekjes” maakt de auteur er zich vanaf met: “geen verschil”. Foei! Rode paprika’s smaken zacht en zoet, gele zijn sappiger en groene zijn fruitig en bitter. Met de schil hebben heel wat eetlustigen verteringsproblemen. Hoe schil je zo’n ding? Wel, met een fijnschiller of je dompelt ze even in kokend water en ze laten zich heel makkelijk van hun velletje ontdoen. Een minder gekende maar zeer lekkere groente is venkel. Deze plant stamt oorspronkelijk uit het gebied rond de Middellandse Zee. Om het anijsachtige aroma wordt venkel gebruikt in de keuken en ook in de drankenindustrie, bijvoorbeeld bij de bereiding van de Provençaalse anijsdrank “pastis”. Zowel de knollen, de stengels als het zaad van de plant kunnen in de keuken gebruikt worden. De gestoofde venkelknol werd door de Romeinse legioensoldaten trouwens veel gegeten. Venkel zou een man gezond houden. De Romeinse dames aten massaal venkel om te vermageren, vandaar misschien de uitdrukking “mager en gezond”.

Rata-kip-touille

Een combinatie tussen kip en ratatouille. Het lijkt een lichtvoetig gerecht maar voor de Provençaalse keuken moet je een stevige appetijt hebben. Het zijn schotels waarbij je je broeksriem wat moet lossen om er in alle glorie van te kunnen genieten. Voor vier tot zes personen: 1 kip, 2 uien, 2 rode peprika’s, 2 courgetten, 2 aubergines, 5 tomaten, 1 takje tijm, 1 takje rozemarijn, 1 blaadje salie, 2 teentjes knoflook, olijfolie, vastkokende aardappelen, 1 bundel verse basilicum, peper en zout (eventueel).

Laat de kip in de klassieke acht stukken snijden. Op het fornuis komt een grote pot met een dikke bodem te staan. Laat de olijfolie er in warm worden. Daarin

braden we de stukken kip aan tot ze aan alle kanten een kleurtje hebben net alsof ze veertien dagen petanque gespeeld hebben op het dorpsplein van Saint-Rémy de Provence. We vissen de vogel uit de pot. In dezelfde olie bakken we de in ringen gesneden uien, samen met reepjes rode paprika. De courgette hebben we intussen in reepjes van één centimeter gesneden en aan beide kanten gebakken in een pan met antikleeflaag in wat olijfolie. Laat deze uitlekken op keukenpapier. De aubergines snijden we in blokjes van drie centimeter. Deze blokjes bakken we in dezelfde pan in nieuwe olijfolie tot ze lichtjes bruin zijn en laten ze ook op keukenpapier uitlekken.

De kip gaat opnieuw de pot in bij de uien en de paprika in het gezelschap van courgette en aubergine. De geschilde, ontpitte en in stukjes gesneden tomaten voegen zich bij het gezelschap, met daarbij de kruiden: tijm, rozemarijn, salie en de gehakte knoflook. Laat alles een kwartiertje zachtjes stoven. Schil intussen de aardappelen en snijd ze in stukjes. De aardappelen dwarrelen de kippepot in. Laat alles nog eens 15 minuten stoven. We werken af met fijngehakte basilicum of wat groen van jonge uitjes en eventueel nog wat peper en zout.

Gouden appelen: tomaten

Ook de tomaat is in feite een ongelukkige reiziger. De oorspronkelijk Mexicaanse “tomatl” werd in Italië in de zestiende eeuw “pomodoro” gedoopt: “gouden appel” Vanaf toen werd de tomaat gedurende meer dan honderd jaar beschouwd als een giftige plant. Vanaf de zeventiende eeuw verspreidt de tomaat zich over Italië, Spanje en de Nederlanden. Wij danken daar onze spaghetti Bolognese en de pizza aan, en onze nationale tomaat met grijze garnalen en de tomatensoep met balletjes. Tomaten zijn nu het hele jaar door verkrijgbaar. Je laat ze thuis op kamertemperatuur een dag of twee uitrijpen, want ze worden vaak heel wat te onrijp verkocht.

Tomatensoep met mosselen

Tomatensoep met mosselen is afkomstig uit de klassieke Napolitaanse keuken en in Napels weten ze verdraaid goed wat lekker is.

Voor vier personen: olijfolie, 1 grote ui, 2 wortelen, 4 takjes groene selderij, 1 prei, 6 tomaten, 1 takje tijm, 1 blad laurier, fijngehakte peterselie, 1 kg mosselen,

1 glas droge witte wijn, peper, zout en fijngehakte basilicum. De ui, wortelen, prei en selderij versnijden we in kleine stukjes. In de soepketel vloeit de olijfolie en daarbij de groenten, laat die eventjes uitzweten. De ontpitte en geschildde tomaten mogen de pot in; leng ze aan met 1 liter water. We kruiden met tijm en laurier, waarna we ze een veertigtal minuten zonder deksel laten pruttelen en daarna fijnmixen. Vervolgens zeven we onze dikke tomaten-groentesoep.

Terwijl de soep kookte hebben we de mosselen gewassen. We zetten een pot op het vuur met daarin olijfolie samen met ui en fijngehakte peterselie. Daarop doen we de mosselen, peperen ruim en overgieten de mosselen met de wijn. Na vijf minuten even opschudden en na acht minuten zijn de beestjes gaar. We scheppen de mosselen uit de pot en drie-vierde van de beestjes halen we uit de schelp. De andere mosseltjes laten we, voor de decoratie, in de schelp. Het mosselsap zeven we (zand). Het sap vloeit bij de soep. Breng de soep op smaak en laat even doorkoken. De naakte mosselen mogen nu de soep in. Dan gieten we onze mosselsoep over in onze mooiste soepterrine. De mosselen-in-schelp laten we op de soep drijven. We werken ze af met een greep fijn gehakte basilicum.

SMAKELIJK!

Bron: Bistro en cookboek (Dirk de Prins)

Over Baarle in '44 en '45

Twee vragen: wie kan hier iets aan toevoegen?

Arie de Jong.

In oktober 1944, na ruim 4 jaar bezetting door de Duitsers, werd Baarle bevrijd. Over een tweetal gebeurtenissen, waarvan er één plaatsvond tijdens de bevrijding en de andere in de periode daarna, bestaat echter nog geen absolute duidelijkheid. Dit artikel probeert de ware gang van zaken te achterhalen. Het is nu immers 56 jaar geleden dat dit gebeurde, en er resteert niet veel tijd om nog ooggetuigen van die tijd te vinden. Daarom: is er iemand uit Baarle, die hieraan nog iets kan toevoegen? Zo ja, gaarne uw reactie aan de redactie.

Vraag 1.

“Wie deed de Remigius-toren instorten in oktober 1944?” Waren dat de Geallieerden (de Polen), de Duitsers, of de Typhoon jachtbommenwerpers van de Britse R.A.F.?

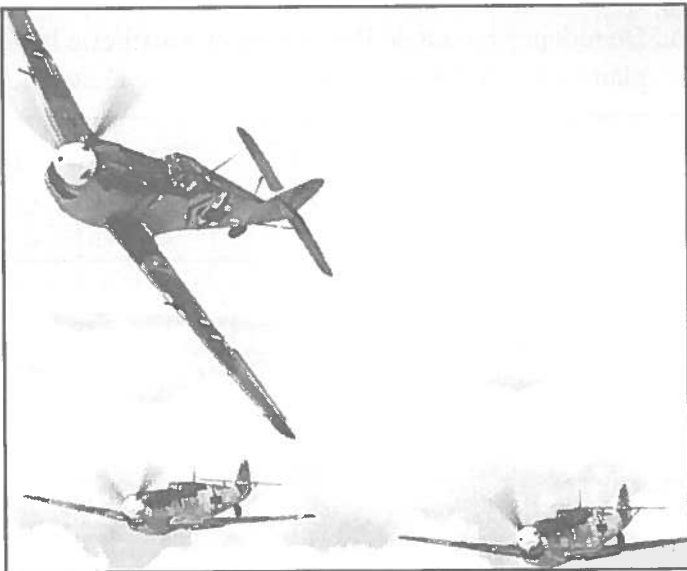
“De kerk van Baarle-Hertog is niet meer te zien!”, zo schrijft historicus Wout van den Hout in zijn dagboek van dinsdag 3 oktober 1944, opgenomen te Gilze. Een dag eerder, op maandag 2 oktober dus, meldde hij onder meer: “In de omgeving van Baarle-Nassau zien we de rook- en stofwolken van het geschut opstijgen.” en later op die avond: “In het zuiden branden”. Maar de Baarlenaren van die tijd wisten natuurlijk meer dan Wout van den Hout uit Gilze. Zoals het macabere nieuws dat op die tweede oktober zowel het raadhuis als hotel Den Engel en ook de Remigiuskerk in brand geraakten en grotendeels werden vernield. En ook de Remigiustoren overleefde de brand niet, volgens bronnen zakte hij om rond acht uur in de avond in de nog brandende puinresten van de kerk.

Jarenlang is er discussie geweest over wie de kerkbrand heeft veroorzaakt: de Duitsers, de Polen of de Britse jachtbommenwerpers. Wie de geschriften over dit gebeuren leest kan concluderen dat ook vandaag de dag er, voor sommigen

althans, geen volstrekte zekerheid bestaat wie het deed. Onder de gegeven omstandigheden, na ruim vier jaar bezetting door de Nazi's, was het op zich niet vreemd, dat velen zeiden: "Dat hebben die rotmoffen natuurlijk gedaan". Ze stonden immers bepaald niet als zachtzinnig bekend. Een paar weken eerder immers vermoordden ze nog Miet Pauw (Maria Verhoeven-Cornelissen) en de marechaussees Gerritsen en van Gestel, die op 9 september in Baarle door hen waren gearresteerd.

Maar wijlen Dr. Ed Loffeld stelt in een voetnoot in het boek 'Baarle in de branding' van J. Festraets dat: "...de Duitsers het centrum van Baarle op 2 oktober nog stevig bezet hielden en dat de grote Poolse aanval pas daags daarna begon. Strategisch gezien konden de Duitsers beter gebruik maken van de toren dan hem opruimen." Ook de befaamde historicus J. van den Broek schreef in zijn "Bijdragen tot de geschiedenis van Baarle" dat hij "het meer waarschijnlijk achtte dat de kerkbrand is veroorzaakt door de Geallieerden". In een voetnoot op pag. 42 in "Baarle in de Branding" van de al eerder geciteerde Festraets wordt het verhaal aangehaald van een tolk bij de Polen, die zei door de Polen naar het dorp te zijn gestuurd omdat de legerleiding hinder ondervond van een Duitse radiopost in het

dorp. In het centrum van Baarle slaagde de Belgische tolk die post te localiseren in de toren van de Belgische kerk. Op zijn aanwijzing, zo zou hij gezegd hebben, heeft een Pools kanon toen deze toren beschoten, de Polen hadden hem dit zelf verteld...

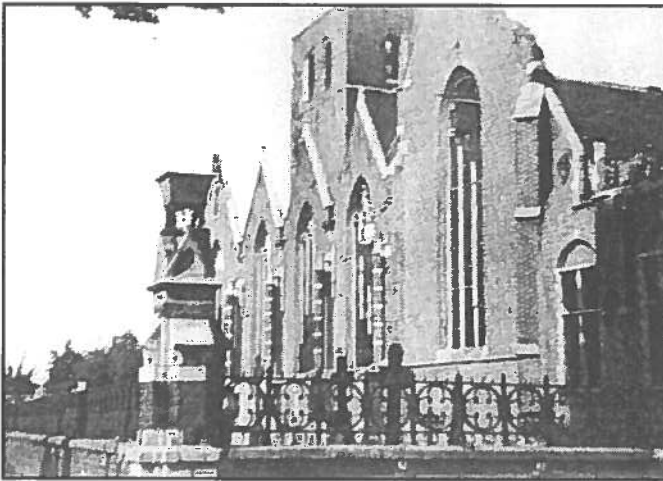

De Brabantse historicus Dr. Jan Buitkamp tendeert m.i. meer naar het door de Typhoons in brand zetten van de kerk. In zijn 'Oorlog en Bevrijding in woord en beeld: Merksplas-Baarle-Alphen-Gilze' suggereert hij min of meer, dat het de Typhoons van de Britse luchtmacht waren. Op pag. 7 meldt hij o.a.:

Omdat de Polen maar heel moeizaam verder kwamen, kregen ze na de middag van die maandag de 2e oktober steun van de Typhoons. Deze oorlogsvliegtuigen (eenpersoons jachtbommenwerpers; APdeJ) raasden nu over Baarle en omgeving. Waar ze maar dachten een prooi te ontwaren, doken ze met een groepje bliksemsnel er op af en mitrailleerden en kanonneerden stellingen, geschut en gebouwen. Na deze aanval, rond twee uur, begon het dak van het Gemeentehuis te branden en vatte Hotel "Den Engel" vlam. (...) Ook de Belgische of Remigiuskerk in Baarle-Centrum vatte vlam en brandde tot de grond toe af.

Enkele dingen staan wel vast:

- a. Om acht uur 's avond, toen de toren ging branden, waren er al uren geen Typhoons meer in de lucht. In deze eenpersoons vliegtuigen opereerde men alleen bij daglicht, en om 8 acht uur was het al goed donker. Maar de brand in de toren kan heel wel zijn ontstaan door de brandende kerk zelf.
- b. De redenering dat de Polen hem met artillerie hebben beschoten, klinkt plausibel. Vanuit kerktorens verzorgden de Duitsers de vuurleiding van hun

geschut en daarom hadden de Polen herhaaldelijk kerken beschoten die nog in handen van de vijand waren.

Nogmaals: het is 56 jaar geleden dat dit gebeurde. Er is dus niet veel tijd meer om nog ooggetuigen van die tijd te vinden.

Daarom: is er iemand uit Baarle, die hieraan nog iets kan toevoegen? Zo ja, gaarne uw reactie aan de Redactie.

Vraag 2.

“Wie weet er wat meer over een Duitse luchtaanval op Baarle op Nieuwjaarsmorgen 1945?”

Op die eerste januari 1945 voerde de Duitse Luftwaffe een verrassingsaanval uit op een groot aantal Geallieerde vliegvelden in Zuid-Nederland en België. Vooral de aanval op vliegveld Eindhoven was een groot succes voor de Duitsers. De aanvallen op Volkel, Gilze-Rijen en Woensdrecht slaagden echter maar zeer gedeeltelijk. Ook Baarle werd bezocht door enkele van de 850 Duitse jachtbommenwerpers, waarvan er overigens zo'n driehonderd niet op hun thuisbases terug keerden.

In 'Een vrijheid zonder vrede; een oorlogskroniek Midden Brabant oktober 1944 - mei 1945' van Joep Eijkens en Paul Spapens lezen we op pag. 22 o.m.: “Tussen Alphen en Baarle wordt het ‘tank-kerkhof’ beschoten, door de Duitsers vanuit de lucht. Dat moet beslist een vergissing zijn geweest. De geallieerden hebben op een weiland vernielde tanks en rupsvoertuigen van zowel de geallieerden als de Duitsers uit de omtrek bij elkaar gebracht. Op het moment van de aanval (Nieuwjaarsmorgen, ongeveer half tien) staan er 41 stuks oorlogstuig. Een Duitse jager beschiet in Baarle-Nassau een groep Engelse soldaten. Twee van hen worden gedood. Twee kinderen raken op weg naar de kerk lichtgewond.” Tot zover dit citaat.

Dit zou zich hebben afgespeeld in de buurt van het station, c.q. de Stationsstraat. Wie weet zich hier meer van te herinneren? Wie waren die twee gewonde kinderen, die waarschijnlijk nog leven? Wie waren de omgekomen Engelse soldaten? We hebben hierover in de boeken over die tijd niets kunnen vinden. Weet u misschien iets meer? Dan graag uw commentaar aan de redactie.

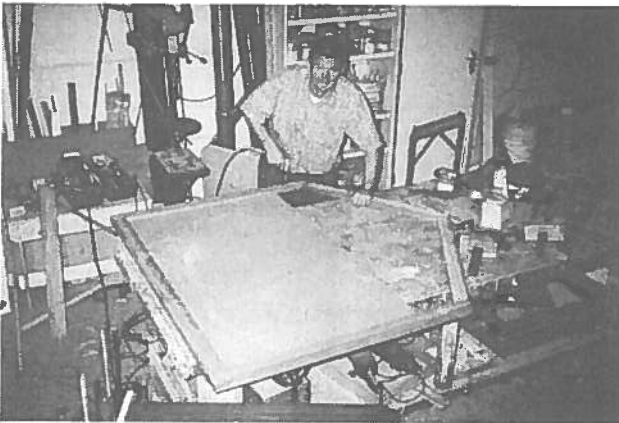
Werkgroep Kapel van Nijhoven 4

Gerrit de Jong

De regionale pers en “Ons Weekblad” hebben uitvoerig verslag gedaan van de inzegening van de gerestaureerde Kruisweg op de dinsdagavond 15 augustus jongstleden. Er was grote publieke belangstelling; je staat er versteld van dat zo’n gebeurtenis zo sterk tot de verbeelding van de mensen spreekt. Ook van buiten Baarle waren veel mensen naar deze plaats met zo’n rijke historie getrokken. Wij kunnen, als gemeenschap van Baarle, trots zijn op het resultaat. Van alle kanten sprak men vol lof over de restauratie van de Kruiswegstaties en de nieuwe betonnen omkastingen. Ik heb in het vorige artikel een foto van Jan Seegers van Multimate beloofd. Hij vervaardigde de houten omlijstingen waar het glas in werd geplaatst. Die dienen als bescherming tegen de weersinvloeden die de Kruiswegstaties kunnen bedreigen. Bij deze.

Tijdens de plechtigheden en ook tijdens de receptie, aangeboden door het kerkbestuur in de schuur van de familie Jacobs op Nijhoven 2 (die voor deze gelegenheid in een stemmige feestruimte was omgetoverd), waren de verschillende sprekers unaniem vol lof over de totstandkoming en de succesvolle afronding van de Eerste Fase restauratie van de Bidtuin.

Tijdens deze avond werd door de voorzitter van de Werkgroep Kapel van Nijhoven, Johan Staes, aangekondigd dat de Tweede Fase van de restauratie

bekeken zal worden. Het geeft de leden van de Werkgroep Kapel van Nijhoven een extra steun in de rug om met hun werk door te gaan, nu er zoveel mensen enthousiast zijn over de restauratie van de Kruisweg. De betrokkenheid van buurtbewoners van de

kapel bij dit alles en hun hulpvaardigheid geeft aan dat het werk van de Werkgroep een breed draagvlak heeft. Na het uitnemen van de beeldengroepen van de Vijftien Geheimen van de Rozenkrans en de Zeven Smarten van Maria, wordt door Stan Grooten geïnventariseerd wat de kosten van de restauratie zouden kunnen zijn. Jes Seegers van Seegers Beton en Jan Seegers, van Multimate, zullen ook een inventarisatie m.b.t. de betonnen omkastingen en het raamwerk met glas op gaan maken. Door het ontbreken van het Tweede Blijde Geheim van de Rozenkrans (Maria bezoekt haar nicht Elisabeth) en het ontbreken van drie van de zeven Smarten van Maria zullen er beeldengroepen opnieuw ontworpen en gemaakt moeten worden. Gelukkig zijn er voorbeelden van. Per abuis heb ik in het artikel in “Ons Weekblad” geschreven dat de Tweede Fase van de restauratie al was ingezet. Waarvoor mijn excuses. Door het enthousiasme liep ik voor de muziek uit. Op 8 november is de Werkgroep Kapel van Nijhoven weer bij elkaar gekomen. Dan zal zeker over de eventuele Tweede Fase gesproken zijn.

De vorige keer heb ik het over de eerste periode, 800-1400 na Christus, van de Sint Salvatorkapel gehad. Die gegevens moesten voornamelijk komen van de opgravingen die gedaan werden door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Kapelaan Chr. Kramer was daarbij aanwezig. Dat was in het najaar van 1950. Daarnaast waren er voorzichtige conclusies, dat Nijhoven de plaats was in Baarle waar de mensen tot 992 ter kerke gingen, ondanks de grote afstand tot het centrum. Na 992 wordt een ander geloofscentrum bekend, de Sint Remigiuserkerk, met het door gravin Hilsondis opgerichte altaar van de Heilige Belijder Remigius. Vanaf 1400 na Chr. stonden er op zo'n korte afstand twee kerken in Baarle. Dit brengt ons bij een volgend stuk historie.

De tweede periode: 1400-1648

Van ons heemkundelid Joop Godschalk kreeg ik een tekst aangereikt, waarvoor mijn hartelijke dank. Het origineel, deels gestencild en deels met de hand geschreven (door rector J.P.H. van den Broek), heb ik van mevrouw Lisa Jacobs-van den Broek gekregen. Maar doordat het zo oud is en in slechte staat verkeert heb ik het aan de Heemkundekring ter hand gesteld met de bedoeling om het op

een goede droge plaats voor het nageslacht te bewaren. De tekst komt uit ‘Taxandria; Tijdschrift voor Noordbrabantsche Geschiedenis en Volkskunde’ onder redactie van G.C.A. Juten, pastoor te Willemstad en lid van verschillende Genootschappen, met welwillende medewerking van vele Deskundigen, 36^e jaargang, vierde reeks, Bergen op Zoom, 1929. Dit nummer gaat helemaal over de Sint Salvator kapel. Het is door rector J.P.H. van den Broek geschreven, de schrijver van “Bijdragen tot de Geschiedenis van Baerle” uit 1947. Het citaat is beperkt tot en met het jaartal 1648, omdat hierna een volgende periode in de geschiedenis van de Sint Salvator kapel begint. Het is in het oud-Nederlands geschreven, dus het vergt enige oefening, maar het is te doen.

In den uitersten Zuid-Oosthoek van het tegenwoordige Bisdom Breda, staat (of eigenlijk stond tot 1926) van onheugelijke tijden af een kapel ter eere van den Allerheiligsten Verlosser. Het jaar harer stichting is niet bekend, maar reeds in 1400 staat zij, met het daarin gevestigd beneficie, vermeld onder de parochie Baerle.¹⁾ Volgens het register van 1556 (A. A. M. L. 15) had dit beneficie den last van twee H. Missen per week, maar sinds eenige jaren waren de inkomsten zooveel verminderd, dat de last was teruggebracht op één H. Mis in de week, en wel op Vrijdag. Uitdrukkelijk verzekert de Deken in 1606 dat iedere week deze H. Mis in de kapel wordt opgedragen.²⁾ Behalve deze verplichting voor den bezitter van het beneficie, moest de pastoor van Baerle ieder jaar driemaal een plechtige H. Mis opdragen. In 1553 was n.l. een overeenkomst gesloten³⁾ tusschen “Geeraert Laenen, Priester en Pastoor van de parochiekerk van Baerle in ’t bisdom en archidiakenschap voorscreven te weten van Ludich (Luik) ter eenen, Dominicus Mijs van Reuth, hem sterck maeckende voor Peeter Jan Staps als Capelmeester van de Capell van St. Salvators, Hendrik Janssen Verhoeven, hem sterck maeckende voor Jan Verheyen als Capelmeester van de Capell van Vijlecothen, (Ulicoten) en Adriaan Hendrick Brouwers, hem sterck maeckende voor Jan Joost Smekens als Capelmeester van de Capell van Sondereygen, alle onder de voorscreven parochie gestaan ter ander syden..... den Pastoor van oude usantien gewoonelijck is drymaal des jaars de misse te singen en te preken in de voorscreven Capelle van St. Salvators. Sullen de Capelms. Van de voorscreven Capelle van St. Salvators sculdich sijn te

geven den voorscreven Pastoor oft vice-Pastoor ten tyde sijnde, voor de voorscreven dry Missen te singen en te preken te weten des Maendaegs naer Paeschen XX st. en voor de andere twee reysen t'elcken reyse 12 st.”

In een 17de eeuwsche “Beschryvinge van de parochie ende kercke van Baerle”⁴⁾ wordt als aanleiding voor den bouw dezer kapel verhaald, dat tusschen de inwoners van het Nassausche Baerle en die van onder den Hertog oneenigheden waren gerezen.

Evenals ook in Zundert behoorden alle wegen onder de jurisdictie van den Heer van Breda, en nu hadden die van Nassau hierop “soo gepronckt, datter sulcken twist is opgeresen, dat die van Nassauw aan die van den Hertoch de straeten verboden hebben, waertegens die van den Hertoch aen die van Nassauw g'interdiceert hebben den toeganck van de kerck, welck by-aventuren d'ooesaek is geweest, dat onder Nassauw, soo naer by de kerck, getimmert is de Capelle van onsen Salichmaecker, die in grootheijt ende schoonheijt te boven gaet vele parochien: en het is een raer exempel, dat ten platte lande twee groote kercken soo dicht by malcanderen staen.”

Uit een vergelijking van de beneficiënlijsten van 1577 en 1587 blijkt⁵⁾: dat tusschen voornoemde jaren de kapel is afgebrand “jam exusta”. Misschien is dit gebeurd in 1581, toen te Baerle het “Huis te Baerle” (kasteel Bruheze) door de Spanjaarden werd ingenomen⁶⁾ of in het bekende oorlogsjaar 1584. In 1606 is de kapel gedeeltelijk herbouwd: “Capella insignis Salvatoris, jam exusta et ex parte reedificata, habet possessorem D. Nicolaum a Nieuwelant, absentem 2 miss. In hebd, annue, visitavi eandem 5 junii 1606, habet alia ornamenta bene purgata ; diebus Veneris

ibidem celebratur ; chorus omnino nitidus ac a novo reparatus.” In 1615 was het beneficie in het bezit van den zoon van Asdrianus Dirven.⁷⁾ Men bleef voorlopig moeilijkheden ondervinden wegens geldgebrek tot in 1632 het volgend verzoekschrift⁸⁾ werd aangeboden aan den Bisschop van Antwerpen:

Aan mijne Eerw. Heere Mijnheere den Bisschop van 't Antwerpen enz.

Geven met reverentie te kennen, d'Heere Pastoor, Schouteth, Schepenen, regeerders ende gemeyne ingesetenen van Baerle onder de respectieve bancken, soo Nassauw als hertoge, hoe dat binnen haere Parochie en dorpe van Paerl voors. by henne voorouderen ende andre devote harten is gesticht ter eeren van onssen Salichmaker Christi Jesu, eene schoone en heerlycke Capelle, met diverse devote cleyne Capellekens en huyskens gestaen tusschen de Parochiekercke ende voor geroerde Capelle, betoonende de Passie ende lyden onsses Heeren ende Verlossers, oock daer den Heere tusschen twee moordenaers is gecruyst geweest tot syne gloriose verrysenis inclus, ten deele noch met seer vuytnemende constige gesneden figuren rerciert, (versierd) welcke voors heerlycke Capelle in de voorgaande troubels is affgebrant ende ten gronde bedorven, sijnde alleenlijck over eijnde gebleven eenige muragiën, die ten hadde geweest men daerin hadde versien, voorts ter neder souden gevallen hebben. Ende niettegenstaende deselve devastatie soo en heeft den yver ende devotie der christenen (die op den begankenisdage, wesende des anderendaegs naer Paschen en voorts alle Vrydage van den geheelen jaer insonderheyt in den Vasten) van herwarts en derwarts comen, niet en gefailleert de selve desolate ende devote platse te versoecken., tenwelcken aensiene de supplianten (en ten eynde degen ter bedevaert comende mochten eenichsints int aenhooren van den Goddelycken dienst ende de predicatie bevrijt sijn van regen ende onweder, als hebbende tot nochtue den selve moeten hooren onder den blauwen hemel, ende deselve van hare devotie niet en werden afgekeert) soo ist, dat sy luyden tot devotie verweckt sijnde, hebben begonst de cruyscooren lanck hondert voeten, met het torenken van de selve Capelle op te maecken ende te restaureren; opdat een ider

aldaer hare devotie comende houden, soude bevrijt sijn van regen en onweder. Ende niettegenstaende veele en diverse devote herten henne milde caritate tot'de voors. restauratie hebben gedaen, soo en ist de supplianten niet mogelijk het voltrekken van 't voors. begonst Goddelijck werck te connen gedoen ten ware dat Uwe Eerw. Gelieffden daerinne te versien ende supplianten te accorderen by apostille in merge van desen oft andersints by acte daertoe dienende, dat sy luyden d' innecomen van de selve capelle bestaende in twelf vertele rogge met cleyne partykens uijtgereyckt en geheven worden, als met halve, heele mindere of meerdere loopenen ende ontrent vier off vijf stuyvers in diverse partykens van oude munten die men qualycke verstaet geheyst werdende, van welck innecomen seer weynich oft luttel profijt de capelle is genietende, door dien de rogge van ouden tyden altijd met slechten ende vilen pryse is betaelt geweest, ende des niettegenstaende soo vallen de costen sware, die de cappellmeesters int omgaen manen van den selven incomen, daerom sijn doende te mogen laten loosen off vertieren, omme mette penningen daervan te procediren tvoors. Aengevangen werck, voor een weynich en voor soo verre die souden mogen strecken te voorderen, de supplianten hen vastelijck vertrouwende, dat Uwe Eerw. tgene voors. is sult ten hooghsten goet en bequam vinden, naerdien de supplianten sonder den selven bystant, niet mogelijk en is tvoors. Begonst Goddelijck werck te connen volvoeren, temeer midts desen miserablen en ellendigen tijt, dwelck doende sult ons uwe Eerw. Onderdanen verobligeren, talder tijt merr en meer blyven bidden voor de gelucksalige regeering van uwe Eerw. Extract uyt den manuale van het innecomen van de Cappelle S. Salvatoors gelegen in de Parochie van Baerle.

Rog Renthens.

Cornelis Leys Brouwers tsjaers 2 vertellen rogge dico	II vert.
Joost Jacob Cornelis Joosen twee lopen	II lopen
Jan Adriaan Swanen een lopen	I 10.
Mathijs Cornelis Jacob	I 10.
Pauwels Schoonen ses lopen	VI 10.
Jan Wouters van Gorop	I 10.

Jan Stooopen een lopen en een half lopen	I½ 10.
Jacob van Olmen een lopen en een halff	1½ 10.
Peter Adriaan Matheus een lopen	I 10.
Cornelis Ansens een lopen	I 10.
Cornelis Willemsen drie lopen	III 10.
Aert Cornelis Swanen vijff lopen in twee Partyen	V 10.
Adriaen Verheyen een lopen	I 10.
Jan Brems cum suis vier lopen	IIII 10.
Wouter Jacobs erffgenaemen een lopen	I 10.
Philips Cornelis erffgenaemen een lopen	I 10.
Mr. Adriaen van Gils erffgenaemen een lopen	I 10.
	(negat)
Mr. Jan Engelen drie lopen	III 10.
Mathijs Wouters en Jan Michielsens tsamen twee veertelen	
	een lopen-II vert. I 10.
Somma totalis soo goet als nyet vynbaer oft yualijck vyntbaer ontrent twelf vertelen	
Met groote moeten en costenop te manen, dico	XII 10.

Chijnskens

Pauwels Jan goden een stuyver	1 st.
Philips Corn. Eenen stuyver twee ort	1 st. II ort.
Den Prelaet van Tongerlooe een grooten payments.	
Jan Pauwels van den Schoot vijff penningen Lovens.	
Joost Jochims eenen penninck Lovens.	

30 Jan. werd dit verzoekschrift doorgezonden: “zij gecommuniceert aen E.H. Landtdeken om syn advys gehoord hebbende te ordonneren etc. Actum 30 Jan. 1632. Ter ordonn. van sijn Eerw.

P. Coens, Secretaris”

Dit “Advys” luidde: “Oversien hebbende dese tegenwoordighen requeste benefens de marginale apostille daerop gestelt bevynden de supplianten in

henneversoeken gefundeerd te sijn om te mogen vercopen enz; salvo computii. Actum 4 Febr. 1632. Ita est.

Jan Hovellius, districtus Hoochstratani Archipresb”

Blijkbaar was de kapel geheel herbouwd, toen ze den 2den Juli 1648 werd onteerd en in beslag genomen door de kettters.

Voetnoten:

- 1) Taxandria jaarg. XXVI blz 197.
- 2) Archief bisdom Breda Portef. Baerle no. 29; kerkvisitaties uitgegeven door Pastoor Juten in Goetschalckx Bijdragen X 792.
- 3) Annales Baerlenses 6 recto.
- 4) Archief bisdom Breda, port B no. 22.
- 5) Archief bisdom Breda, port B no. 29.
- 6) Kruger, III 46.
- 7) Vlg. noot 2.
- 8) Supplica r. D. Pastoris de Baerle; arch. B.B. port. B. no. 49.”

Tot zover dit deel van de geschiedenis van de Sint Salvatorkapel. Het is een flink verhaal maar ik wilde het U niet onthouden. Het geeft tenslotte een kijk op de rijke historie van de kapel. In de volgende “Van Wirskaante” neem ik U mee naar de derde periode (1648-1926), waarin op 2 juli 1648 de kapel door de protestanten inbeslaggenomen wordt en daardoor tevens het verval van de eens zo grote Kruiskerk wordt ingeluid. Ik zal dan ook proberen om de protestantse periode, waarover weinig bekend is, voor het voetlicht te krijgen. Dat betekent wel dat ik dat zal moeten onderzoeken. Ik ben benieuwd wat daar over te vinden is!

Hekserij

Fons Willemsen

In de Hollandse Bossen en on de Castelseweg, daor heej ut ooit flink gehekst. Zo erg zelfs dat er echt iets veur gedaon mos wurre. Mer daor straks meer over, eerst het geval in de Oordeelsestraat. Daor woonde in 1910 Sooi van Naane, eigelijk Frans Olieslagers. Dië zou nor de Kapelstraat gaon en daor zoe Jantje Vugt op um wachtte, want ze gingen saome buurten: da wier vruuger veul gedaon. Rond 1900 waren ut allemaol zandwegen. Mer goed, Jantje ging de Kapelstraat in en daor nauw zoe ongeveer de Visweg ies, daor zoë Sooi en Jantje saome kome. Wat ies ut geval on de kruising: daor loopt 'n kat veur Jantjes voeten en (iedereen zou da doen) hij schopte nor die kat. Wè denkte: in un mum van tijd stond ie rondom in de katte. Wel twintig. En maauwe dè ge er gek van wier. "Nor een tetje kwaam Sooi eraon en blij da ik was", zee Jantje. De katte stoven uit elkaor en niks mer te zien. Zo ziede mer wir: hekse ies gen geintje. Dè bestao echt.

On de Castelse weg (op 't ogenblik Hoogstraotsebaon) daor heej ut ook veul gehekst. Doar kwaam in de buurt un ouwe vrouw, mer ut was wel 'n heks. Die kon echt de zaak behekse. Mer op ne zekere keer ginge ze daor toch iets on doen. In een van die huiskes daor kwaam die heks binne en dan was ut nie pluis. Iedereen was van streek. Op ne zekere keer ginge ze nor de paoters in Borne: da was nie bij de deur en alles mos vruuger te voet of meej de hondekar. Ginder an gekome mossse ze in ne spiegel kijke en inderdaod: ze zage da ouw mens in de spiegel. De paoters gaven medallies mee en ze zeeën: "Legt die as ge thuiskomt onder de dorpel van de deur en da mens komt bij jullie nimmer binnen. Ze zal wel prebere of ge nie nor buite wult kome, mer laot ze mer staon. Ze goi vanzelf wir weg." Om nie te vergete: as de meense nor de paoters in Borne ginge, dan gebeurde onderweg de gekste dinge. Niks as ellende in de reis der nortoe. Ze reeën meej 'n hondekar, der mos ete meej en wa drinken. Mer 'n wiel van de kèr, in de sloot gereeën, stortregens of miest nie om deur te koome. Zeg dan mer da hekse nie bestaon.

Die on de Castelseweg, die
kwaam altij as ut donker was.

Un geluk: dan waare ze
allemaol thuis. Ze
mosse van de paoters
kome zegge of die
medallies holpen. Nor
'n tijdje reeë ze trug
nor Borne. Ze vertelde
der verhaol en tun zee
een van die paoters:

“Kom, dan zulle we ies
kijke”. De spiegel gaf 'n beeld
van die vrouw, mer ze stond in
brand. “Daor zulde gen last mer van
hebbe”, zeej dieje paoter en inderdaod:
tun ze thuiskwame was de vrouw verbrand
in ne hoop hout. Nooit gen last mer gehad
daor on die Hollandse bosse. En as ge die
meense hoort vertelle, dan ies da nog niks.
Hekse konne ne meens in un kat verandere en
ge zult ut toch mer ies treffe des ze oew in 'n kat
verandere. Dan motte nog maauwe ook: stelt
oew veur.

Merkwaardigheden (25): Chocoladeletters

Antoon van Tuijl

Ze lagen al weer in de winkel: de pepernoten, taaitaai poppen en chocoladeletters. Oktober was nog maar net begonnen! Idioot! Het deed me wel terugdenken aan een zeer geslaagde Sinterklaasviering met een aantal leden van onze vereniging in het Heemhuis. Is dat al weer drie jaar geleden? Of twee? Doet er even niet toe. Na heel veel goede uitleg over herkomst en symboliek van onze Sinterklaasfeestgebruiken bleef er één vraag open: hoe komen we aan de gewoonte om elkaar chocoladeletters te geven? We proberen enkele 'lettersporen' te volgen, terug in de tijd.

Ver hoeven we niet terug te gaan om te merken dat letters ons iets doen. Zeker als het gaat over de eerste letter van de naam van een geliefde. Er hoeft maar een raam beslagen te zijn of er verschijnen initialen. Hoeveel liefdesverklaringen worden er niet met grote halen in het zand van het strand gezet? Heel vergankelijk zijn deze uitingen. Van meer blijvende aard zijn de getuigenissen van genegenheid die oude beukenstammen in hun bast dragen. Vele decennia kunnen zij ons laten zien dat 'J' zielsveel hield van 'H'. Bij de cadeautjesregen van Sinterklaas een chocoladeletter voegen kan ook betkeen: jouw naam is me lief!

De chocoladeletter is ons pas bekend vanaf het begin van de twintigste eeuw. Welgestelde mensen bestelden toen weleens chocolade in lettervorm bij de plaatselijke banketbakker. Het was toen een echt luxeartikel. Pas na de Tweede Wereldoorlog werden chocoladeletters op grotere schaal gemaakt. Toen waren ze ook algemeen verkrijgbaar.

Voor de lettertraditie in combinatie met Sinterklaas gaan we nog een eeuw verder terug in de tijd. In de negentiende eeuw reed Sinterklaas 's nachts, als de "kleingelovigen" sliepen. Sint groepeerde zijn geschenken per kind op tafel en spreidde daarover een groot laken uit. Op elk cadeaustapeltje legde hij de naamletter van het bedoelde kind. Deze letters waren gemaakt van brooddeeg.

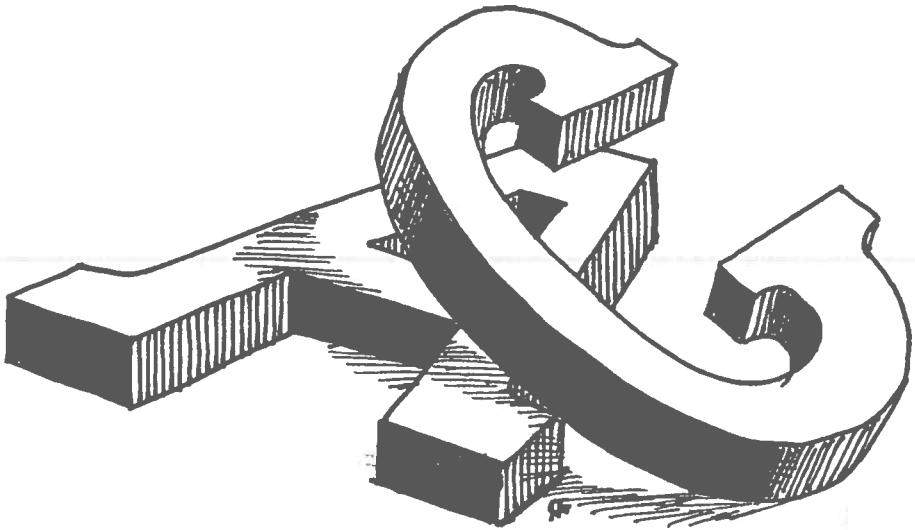
Zo kon er 's morgens, ondanks de slechte verlichting in de woonhuizen, geen verwarring ontstaan over wat voor wie was!

Met de uitvinding van gaslantaarns en elektrische verlichting waren dit soort trucs niet meer nodig. Maar de letters bleven. Ze gingen onderdeel uitmaken van de cadeautjes. Daardoor werden ze ook luxer: brooddeegletter werd banketletter en weer later chocoladeletter.

Veel ouder, middeleeuws namelijk, is het idee dat letters slim maken. Wij kennen nog altijd de uitdrukking: “Die heeft veel letters gevreten”, voor iemand die veel gestudeerd heft en hel belezen is. “Letters vreten” werd soms letterlijk gedaan. Middeleeuwse moeders roerden wel eens kleine papieren lettertjes door de pap. Hiermee hoopten ze te bereiken dat hun kinderen bollebozen zouden worden. Op kloosterscholen leerden kinderen de eerste beginselen van het lezen met behulp van brooddeegletters. Wie goed zijn best deed mocht een deel van zijn lesmateriaal opeten!

Het zal duidelijk zijn dat deze middeleeuwse tradities geen direct verband hebben met de letters van ons Sinterklaasfeest. Voor de echte oorsprong van daarvan moeten we veel verder terug in de tijd. In ieder geval naar de Germanen van de voorchristelijke periode. Die hadden hun ‘Joelfeest’. Dat is hun midwinterfeest. Volgens hun godsdienstige ideeën kwamen bij de winterzonnewende de geesten van de doden terug op aarde. De levenden deden hun best de overleden voorouders goed te ontvangen. Er werden dus feestmalen aangericht. Belangrijk daarbij waren in speciale vormen gebakken broden! En het volgende vind ik nu zo merkwaardig... De vroegchristelijke bekeerders hebben niets nagelaten om de oude Germaanse gebruiken uit te roeien of om te buigen naar kerkelijke feesten. Maar eeuwenoude tradities verdwijnen niet zomaar. Onze winterfeesten van vandaag (Sinterklaas, Kerstmis, Oud-en-Nieuw en Driekoningen) zitten nog steeds vol met sporen uit deze oude tijden. De speciaal gebakken broden van de Germanen zijn beslist de “voorouders” van onze chocoladeletters.

Als u tegen Sinterklaas de letter voor uw geliefde gaat kopen, doe dat dan met zorg. Om twee redenen: uit respect voor het zeer oude erfgoed, maar ook in het besef dat u iemand zijn of haar naam teruggeeft. Dat betekent: voor mij mag jij jezelf zijn! Dát is pas echte liefde!

Het fel bejaagde leven van de muskusrat

Piet van der Flaas

Deze grootste soort van de woelmuizen staat beter bekend als de Bisamrat. Ze is zeer gewild als leverancier van zijn vacht om er bontmantels van te maken. Dit dier hoort eigenlijk thuis in Noord-Amerika, van Alaska tot Louisiana. Het was voor de Indianen een bijzondere lekkernij wanneer ze die gevangen hadden in hun fuiken. In 1905 liet graaf Colloredo-Hemfeld in Dobris bij Praag tien paar muskusratten uitzetten die uit Noord-Amerika waren ingevoerd. Ze plantten zich in de vijver van deze plaats spoedig voort. De levensomstandigheden waren er ideaal, en zo vermeerderden ze zich snel. De vijver werd te klein, en ze begonnen zich over de omstreek te verspreiden. Daarna was er geen houden meer aan. Na enkele jaren hadden ze heel Bohemen overspoeld, een tijd later heel Europa en tegenwoordig komen ze tot in China en Mongolië voor.

De muskusrat deed rond de Tweede Wereldoorlog haar intrede in ons waterrijke land. Ze kwamen vanuit België ons land binnen, en rukten per jaar 25 kilometer noordwaarts op. In ongeveer 12 jaar 'veroverden' ze heel Nederland, huizend in meren, plassen, rivieren en de talloze sloten. De muskusrat ondermijnt dijken en oevers door in de hellingen tal van gangen te graven van verscheidene meters lengte. Die gangen liggen op een diepte van circa één meter. Menig paard is hierdoor al weggezakt in en heeft een been gebroken. Maar ook tractoren tuimelen om, met voor de bestuurder minder plezierige gevolgen. Ook zijn door al dat gegravaal dijkdoorbraken ontstaan en liepen drooggemalen polders meer dan in normale omstandigheden onder; een dure grap voor de Hoogheemraadschappen. De kosten van herstel moesten de zogenaamde ingelanden en eigenaars van de grond ophoesten!

Rond 1940 meldden de eerste bisamratten zich aan de grens met België, enkele jaren eerder dan de experts voorspeld hadden. In ongeveer twaalf jaar veroverden ze heel Nederland; het waterrijke land was voor deze dieren een waar paradijs. In allerijl werden door diverse instanties, zoals het Rijk, Provincies,

gemeenten en waterschappen, muskusrattenvangers aangeworven. Er kwamen veel kandidaten op af. Alles was immers beter dan in Duitsland te werk worden gesteld! Maar de veldslag werd door de muskusrat gewonnen. Ze waren nu eenmaal hier om niet meer te verdwijnen, hoe men ook zijn best deed.

Oorzaak hiervan was dat het motto “Gaaf en vermenigvuldigt u” in de praktijk gebracht werd. De bisamrat, die ongeveer anderhalve kilo kan wegen, kan viermaal per jaar een nest jongen voortbrengen. Het aantal jongen in één nest varieert tussen vijf en veertig. Als men dan weet dat een jong na drie maanden al geslachtsrijp is, dan vormen zij een plaag waar bijna niet tegen op te boksen valt. Wel verschaft dit dier aan vele mensen een kostwinning. Maar ook jagers die de polders als hun broekzak kennen krijgen van de Directie Faunabeheer een vergunning tot het vangen van deze dieren. Dit zijn premievangers die een bepaald bedrag krijgen per gevangen dier. Omdat ze als jager al de polders mogen betreden is het voor hen niet moeilijk om deze vergunning te verkrijgen. Vele jaren was de premie f5,-, later is dit verhoogd tot f7,50. Trouwens, iedereen die de platte staart van zo’n rat op de balie van een gemeentehuis deponeerde kreeg dit bedrag! Wel werd de vraag gesteld waar men dit dier gevangen of gevonden had.

De lengte van een bisamrat bedraagt ongeveer 66 cm., inclusief de geschubde staart die bij het zwemmen als roer dienst doet. De kleur van de vacht varieert van zilverachtig bruin tot bijna zwart, en bestaat uit dicht onderhaar dat tegen water bestand is, en lang, glinsterend bovenhaar. De voeten zijn breed en plat, en de achterpoten zijn voorzien van zwemvliezen voorzien. Het dier kan maximaal

vijf jaar oud worden. In de zomer huist het dier tussen de waterplanten, in de winter bouwt het van takken en ander plantaardig materiaal een soort hut die boven het waterpeil uitsteekt. De muskusrat leeft van waterplanten en eet ook wel vis, kikvorsen en zoetwatermosselen. Is er ergens in de buurt een boomgaard, dan doet hij zich ook wel te goed aan het nodige fruit, bijvoorbeeld appels en peren. Dit ziet men vaak in de Betuwe. Aangezien ‘moeder de vrouw’ bijna altijd drachtig is, moeten de jongen al vroeg hun eigen weg vinden. Ze worden door de moeder dan ook hardhandig het ouderlijk nest uitgewerkt om voor de volgende worp plaats te maken. Lukt dit niet, dan verhuist de moeder zelf.

Ik heb op de VRT wel eens een rattenvanger bezig gezien. Die maakt een soort vlot en timmerde op alle vier de hoeken een halve appel vast met een spijker. In de beken en sloten legde hij dat vlot met een touw onder water aan een paaltje vast. Overal waar hij de aanwezigheid van de muskusrat vermoedde legde hij zulke vloten. Als de ratten hun voorzichtigheid verloren hadden, zette hij op het vlot de nodige klemmen en ving deze dieren in veelvoud. De jager inde de vangstpremie en wilde de dieren voor de vacht. Het vlees leverde hij panklaar aan de restaurants in de streek, die het onder de naam ‘Waterkonijn’ op bestelling klaarmaakten. Het schijnt een verrukkelijke delicatessen te zijn voor de fijnproever. Volgens insiders is het de naam waterkonijn dubbel en dwars waard. Een vanger zei daarover het volgende: “Eigenlijk hebben ze een verkeerde naam meegekregen. Muskusratten zijn helemaal geen ratten! Waterkonijn komt al veel meer in de buurt. Het zijn zindelijke dieren.” Nu is het niet zo dat ik ze eet, want ik heb liever wild of een stuk eigen gemest varken op het bord. Het zijn planteneters en ze poetsen en poetsen maar. Van ziekten heb ik nog nooit gehoord.

En zeer bekend figuur als Henk Siemons van Baarle-Brug heeft in zijn arbeidzaam leven als bisamrattenvanger talloze dieren gevangen tot ver in de omtrek. Nu doet dat een zoon van ons lid Fons Keustermans als beroep. In de zomer een prachtjob, maar in de winter is het minder aantrekkelijk. Brrr... al die koude; ik moet er niet aan denken.

Toponiemenbeesten (4)

A.W. Aandelèèr

Nimt nou dè hondje op de Reuth...
Dè is haast alle daogen teut!
Dè komt van 't komen, zeggen ze doar.
Mè ik weet zeker, dè's nie waor:

Dè hondje kan z'n aai nie kwèèt!
En daorum zit'tem zoveul tèèd
Aan den tap in den Baroes.
't Is vort 'nen dronkelappendoes!

Doar zit'tem z'n èègen te bezatten,
Want hij kan maar niet bevatten
Dè hij niet, 'lijk als alleman,
Wel Reuthelen maar niet blaffen kan!

Flora Floron, een werkgroep in de zon!

Antoon van Tuijl

Binnen onze Heemkundekring is al tien jaar lang de “Werkgroep FLORON” actief. Heel onopvallend overigens. Maar tien jaar is wel een mijlpaal, een jubileum. Amalia haalt deze natuurwerkers uit de achtergrond door een tentoonstelling te wijden aan hun interesse en hun werk.

Wat is Floron?

Floron is de afgekorte naam voor “Stichting Floristisch Onderzoek Nederland”. Deze stichting stimuleert en coördineert het werk van vrijwilligers die zich bezig houden met het inventariseren van de Nederlandse plantengroei.

Sinds 1989 zijn door honderden vrijwilligers al honderdduizenden waarnemingen gedaan. Floron heeft die allemaal verwerkt in geautomatiseerde bestanden. Zo wordt geprobeerd inzicht te krijgen in de verbreiding van de in Nederland voorkomende planten. Jaarlijks worden alle gegevens bijgewerkt; dat geeft inzicht in de verbreiding van de ongeveer veertienhonderd soorten hogere planten.

Kilometerblokken

De waarnemingen worden gedaan per vierkante kilometer. Daartoe werd heel Nederland opgedeeld in zo'n veertigduizend vakken van 1 km². Floron streeft ernaar elk jaar zoveel mogelijk kilometerblokken te laten onderzoeken. Alle soorten die langs wegen en paden van zo'n blok groeien, worden genoteerd. Speciale aandacht wordt gevraagd voor honderd speciaal uitgekozen plantensoorten. Het meer of minder voorkomen van deze aandachtssorten geeft goede informatie over de toestand van de natuur. Ook gaat veel aandacht uit naar de bedreigde soorten, de zogenaamde Rode-lijst-soorten.

Complete overzichten

De gegevens die vanuit alle werkgroepen binnenkomen, vormen voor Floron een momentopname van de Nederlandse plantengroei. Maar ze maken het ook mogelijk de veranderingen in de flora te signaleren. Die gegevens zijn van belang

voor het beheer en de bescherming van onze flora. Overheid en particuliere instellingen kunnen de uitgewerkte gegevens van Floron opvragen. Zij beschikken dan bij het opstellen van plannen en het uitvoeren van onderzoeken over recente en complete overzichten van de flora in het betreffende gebied.

Beginner en specialist

Floron wordt geleid vanuit een landelijk bureau. Op dit bureau wordt het werk gecoördineerd, en worden de gegevens verwerkt en de jaaroverzichten samengesteld. Veel steun verlenen de coördinatoren daarbij aan de drieëntwintig districten waarin Nederland door Floron is opgedeeld. Noord-Brabant kent twee districten: de Baronie en Oost. Medewerkers van het landelijk bureau zijn beroepskrachten. De waarnemers in al die werkgroepen zijn vrijwilligers, van beginner tot specialist. Floron werkt nauw samen met Rijksherbarium en het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Tentoonstelling

Zoals gezegd, hebben we momenteel na tien jaar “Werkgroep Floron” in het Heemhuis een tentoonstelling ingericht onder de titel “Flora-Floron, een werkgroep in de zon!”

Deze expositie heeft enkele thema’s. We noemen: het nut van de plant, de indeling van het plantenrijk, de plant als inspiratiebron voor kunstzinnig werk, het Baarlese landschap als “woonplaats” voor heel veel plantensoorten en tenslotte natuurlijk onze eigen werkgroep.

Natuurlijk bent u van harte welkom zelf te komen kijken naar deze tentoonstelling, en zo een indruk te krijgen van het werk waarmee deze werkgroep zich bezighoudt.

Lijst van nieuwe leden

Lia van Gils

Mevr. H. Snollaerts	Fransebaan 2	5113 BB	Ulicoten
Fam. A. Jacobs	Dorpsstraat 24	5113 TE	Ulicoten
Fam. A.J. Laurijsen	Chaamseweg-Hazenberg 11	5113 BH	Ulicoten
M. Harmsen-v. Puijenbroek	St. Annastraat 1	5111 CB	Baarle-Nassau
Fam. J. Kin	Wiekenweg 11	2387	Baarle-Hertog
Dhr. S. Nagels	O.L. Vrouwestraat 47e	2380	Ravels
Fam. Nelis	Schaluinen 11b	5111 HB	Baarle-Nassau
M. Pelkmans-Smulders	Grotestraat 105	5141 JP	Waalwijk
Fam. v.d. Hel	Kievit 12	5111 HD	Baarle-Nassau
Fam. J. Verheijen	Chaamseweg-Hazenberg 24	5113 BJ	Ulicoten
Dhr. C. Remeijnsen	Hoogbraak 7	5111 CS	Baarle-Nassau
Dhr. W. Ollislaegers	Lode Peterstraat 2	2387	Baarle-Hertog
Past. Dirven	Bredaseweg 46	2381	Weelde-Station
Dhr. G. Josten	Hertogenstraat 8	2387	Baarle-Hertog
Mevr. M. Jacobs-Maes	Nijhoven 2	5111 HE	Baarle-Nassau
Dhr. J. Boeren	Weeldestraat 156	2381	Weelde
A. Koks-van Dijke	Chaamseweg-Hazenberg 2	5113 BJ	Ulicoten
Dhr. P. Tuytelaars	Roosakkerstraat 5	5111 CL	Baarle-Nassau

Arme Amalia (36)

Antoon van Tuijl

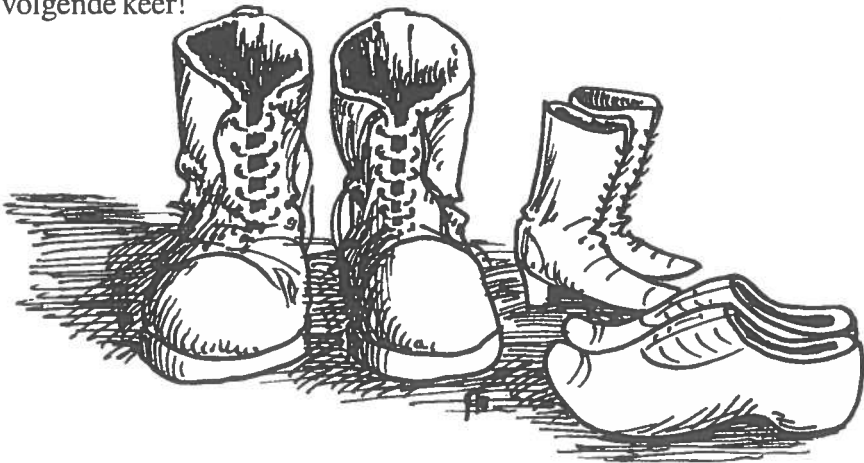
Ook in de afgelopen periode kwamen weer interessante schenkingen binnen voor de nostalgische verzameling van Amalia. We vermelden die weer met genoegen.

- Van Liza Kusters kregen we een paar houtgepende werkschoenen. Houtgepend betekent dat de zolen niet gelijmd of gespijkerd zijn, maar met kleine houten pennetjes (peggen) werden vastgezet. Zij schonk ook een paar damesdanssonen, een aluminium soepbord, een serie van zeven ronde eetlepels, twee vorken en een aardewerken koffiekop.
- Liza van der Laak-Willemsen verraste ons met een grote schoollandkaart van Europa, een kapmes, en baco (automatische Engelse sleutel), een wasbord, enige dameskledingstukken en een priestersuperplie (kort wit kleed).
- Een goede gever bezorgde ons via Fons Willemsen een mooie set babykleertjes en beddengoed, een antieke zwarte herenpantaloon en een al even fraaie lange Lakense herenjas met velours kraag.
- Fons Willemsen was weer van de partij met een paar geel-rood beschilderde klompen en een heel mooie kleine step.
- Jan Willemsen schonk ons een "Snifty". Dat is een fraaie stookstofzuiger van "Holland Electro".
- Van de familie Van Hooydonk kregen we een deftig zwart dameshoedje met mooie kantjes en gitten versierd. De familie bezorgde ons ook twee aluminium percolator-koffiepotten.
- De familie Van der Giessen schonk ons een kleine ingelijste foto van een heel oud Baarles huisje, wat vroeger op de plaats stond waar de schenkers nu wonen.
- Van Wim Smeekens kregen we een 'pen' waarmee notenbalken in één haal neergezet kunnen worden.

- Joop Goedschalk verrijkte onze Bidoc-ruimte met een keurige tafel en twee originele Brabantse knopstoelen. Bovendien kregen we van hem een messing snuitlampje op een hoog voetje.
- Een schenking met historische waarde werd binnengebracht door Wil Olieslaegers. Hij kreeg op zeker moment een telefoontje van de oude mijnheer Valgaeren. Die had een aanbieding voor de Heemkundekring! Als oud-lid van de handboogschutters “Recht door Zee” van Baarle-Hertog bezat hij nog steeds een doos vol persoonlijke prijzen, behaald op talloze wedstrijden. De tientallen zilveren rozetten, lauwertakken, kruizen en medailles omspannen een periode van eind negentiende eeuw tot vijftig jaar terug. Een boek met administratieve gegevens omtrent leden, contributies en andere financiën behoorde ook tot de schenking. Zo’n schenking waarderen we zeer. Er gaat ook een groot compliment naar Wil Olieslaegers die alle versierselen keurig poetste. Behalve een mooi aanzien heeft dat ook tot voordeel dat de inscripties op de prijzen goed leesbaar zijn. Zo vertelt elk stukje waar en wanneer het verdiend werd. Een prachtige schenking, waarvoor wij de schenker en de “doorgever” heel hartelijk danken.

Ook alle andere gevers zijn wij zeer erkentelijk voor hun bijdragen.

Tot de volgende keer!

Aanwinsten BiDoc (8)

Lida Luiten

Aangekocht:

- 'Prehistorie en vroegste geschiedenis van West-Brabant', J.H. Verhagen
- 'Zeg maar dag tegen Brabant', dr. L. van Egeraat
- 'Over Bij Wijze van Sprèke gesproken', Thieu Sijbers
- 'Brabant', Piet Heerkens
- 'Het land van de Brabanders', A. van Oirschot
- 'Brabant, het andere Nederland', dr. L. van Egeraat
- 'Oud-Brabants Dorpsleven', Bernard van Dam
- 'Brabantse mutsen uit grootmoeders tijd', Aug. van Breugel
- 'Het Brabantsche dorp', Vincent Cleerdin
- 'Bernardus, de monnik van Europa's straten', Noviciaat v.d. Achelse Kluis
- 'Saint Bernard, docteur de l'Eglise', Henri Charrier
- 'Sint-Bernard, verhandeling over de liefde tot God', Anton van Duinkerken
- 'Van het bier', Broeder Alois, Ons Heem
- 'Bokrijk, tuin van de Vlaamse Volkskultuur', dr. Jozef Weyns

Uit de nalatenschap van P. Geerts:

- 'Gelukkig heb ik niets meegemaakt', dr. J. Stoop
- 'Brabants Palet', Pierre van Beek
- 'Gilze Duizend Jaar 992-1992', A.J. Brekelmans e.a.
- 'Rijkevorsel Groot Fotoboek deel 1', Marcel Leunen
- 'Marinus', dr. van Laere
- 'Theo van Eijck. Kaper tegen wil en dank', Ed Brok
- 'De Kempische Boerderij'
- '100 jaar harmonie Vlijt en Volharding Alphen'
- 'Vijf eeuwen gem. onderwijs Brecht-centrum'
- 'Het Brabant van toen'
- 'Opdat wij niet vergeten'
- 'B'ons op Gineind', Nol van Roessel

- 'Jeugdherinneringen', Mevr. van Sleuwen Boekel
- 'De Glorie van Nederland', prof. dr. J. Timmers
- 'Register op Brabants Heem jaargangen 1 t/m 33'
- 'Eerste Poolse Pantserdivisie in Nederland', Thom Peeters

Overige schenkingen:

- 'Ons Weekblad, schaduwarchief 1950-1999' (Joep de Jong)
- 'Wandelingen door Nederland 1882-1888, 9 delen' (Mevr. A. van Eijl)
- 'Zing met ons', vzw Jeugd en Gezondheid CM (Herman Janssen)

*Het bestuur van
Heemkundekring 'Amalia van Solms'
wensst u een zalig kerstfeest
en een gelukkig nieuwjaar!*

BiDoc is open

Herman Janssen

Bij de opening van BiDoc staan we even stil bij de doelstelling ervan: ‘alle documentatie met betrekking tot de heemkunde in Baarle toegankelijk maken voor het grote publiek, zodat ermee kan worden gewerkt’. Dit betekent dat we, vertrekkend vanuit een vraag van een bezoeker, een zo volledig mogelijk antwoord willen geven. Onze concrete opdracht luidt daarbij: weet wat je hebt, vindt het op een efficiënte wijze zélf terug en verzamel alles wat ontbreekt. BiDoc moet alles bevatten wat er over Baarle is gepubliceerd in de vorm van boeken, tijdschriften, brochures en knipsels, voor zover het waardevol is voor de kennis van onze gemeenschap. Onze interesse gaat ook uit naar typisch Brabantse onderwerpen: die vertellen eveneens iets over Baarle. Daarnaast hebben we een collectie foto’s en genealogische documenten zoals rouwadvertenties, rouwbrieven en bidprentjes. Al wie genealogisch of geschiedkundig onderzoek verricht binnen de Baarlese gemeenschap, is een potentiële klant van BiDoc en kan in het Heemhuis terecht tijdens de openingsuren: elke eerste zondag van de maand (10.30-13u) en elke woensdagavond (19.30-21.30u).

De opening van een eigen bibliotheek en documentatiecentrum is een mijlpaal in de geschiedenis van bijna 25 jaar Heemkundekring Amalia van Solms. Bij deze mijlpaal hoort een terugblik en die begint op 16 juni 1977, een jaar na de oprichtingsvergadering van onze vereniging. Arnold Backx werd toen aangesteld als eerste conservator en archivaris. Arnold was bestuurslid tot eind 1977 en trad officieel af als archivaris op 18 april 1978, bijna een jaar na zijn aanstelling. Nog een half jaar later, op 23 november 1978, werd hij opgevolgd door Jos Jansen, die op post bleef tot 20 februari 1995: een periode van meer dan 16 jaar. Jos zag het archief aangroeien: er werd na verloop van jaren meer en meer materiaal verzameld. Een inventaris, nog daterend van mei 1985, vermeld slechts 15 boeken, wat tijdschriften en de knipselboeken geschonken door Jo Huijbregts. Even ter vergelijking: momenteel beheren we zo’n 3.500 archiefstukken.

Bij de ingebruikname van het Heemhuis in 1989 groeide het idee om het materiaal meer toegankelijk te maken voor onze leden. Het opstarten van dit project echter bleek door de snelle groei van het archief een gigantische tijdsinvestering en het ontbrak in die periode aan de nodige werkkracht. Pas in 1995 slaagde het bestuur erin om een werkgroep BiDoc op te richten, met als coördinator Nicole Ragas-Joosen. De aanzet daartoe was het eerste beleidsplan, waarin o.a. werd gesteld: 'Om de leden heemkunde te laten beoefenen, moeten hen werkmiddelen worden aangeboden. Onderzoeksmateriaal en hulpmiddelen hiertoe moeten ruim toegankelijk zijn. Een eigen bibliotheek en documentatiecentrum zijn onmisbaar voor de goede werking van een heemkundekring'. BiDoc werd het paradepaardje van ons eerste beleidsplan: ons belangrijkste project ooit, kan ik wel stellen. Na vier en een half jaar hard werken werden de taken binnen BiDoc herverdeeld en slaagde men erin de achterstand van jaren weg te krijgen.

Alhoewel de volledige ontsluiting van de gegevens nog lang niet klaar is, is de werkgroep nu toch al zo ver dat er kan worden geopend. Alle archiefstukken hebben inmiddels een eigen nummer gekregen, een nummer dat verwijst naar de bewaarplaats in het archief. Voor het terugvinden van elk archiefstuk maken we gebruik van de computer.

Zover staan we nu, maar dit is geen eindpunt. We streven naar een zo ruim mogelijke ontsluiting van alle gegevens. 'Volledige ontsluiting' is het sleutelbegrip en dat vraagt om enige toelichting. Hoe gaan we te werk? We lezen zorgvuldig elk archiefstuk. We noteren alle interessante onderwerpen en alle namen: zowel namen van personen of groeperingen als namen van plaatsen, zogenaamde toponiemen. Al die gegevens slaan we op in de computer. Wanneer iemand met een vraag langskomt, moet de bibliothecaris niet meer weten waar hij 'ooit eens iets' over dat onderwerp tegengekwam. Hij verwijst de klant perfect naar de juiste documenten omdat de computer alles opzoekt. De computer heeft alleen een trefwoord nodig. Meer hoeven we dan niet meer te doen.

We willen sneller ontsluiten dan er nieuwe archiefstukken bijkomen: dan komt ooit het moment dat alle achterstand is weggewerkt. Hierop zetten we geen dead-line. Dit is een werk van lange duur. Maar het spreekwoord zegt: 'De aanhouder wint'. Stap voor stap zal meer informatie beschikbaar komen via de computer, wat een continue bron van voldoening betekent. Ondertussen kan iedereen terecht op de ouderwetse manier: door zelf allerlei documenten te door te nemen op zoek naar gegevens. Ook dit echter is een grote stap voorwaarts: tot voor kort wisten we niet eens wat we in ons archief hadden. Deze opening betekent dan ook een enorme stimulans voor de heemkundebeoefening in Baarle. Voor de leden van de werkgroep is het de bekroning van vijf jaar volharding en inzet. Ik zou iedereen die ooit aan dit project zijn of haar steentje heeft bijgedragen, namens het bestuur van Amalia en namens alle toekomstige bezoekers van BiDoc, van harte willen bedanken: dankzij jullie staat 1 oktober 2000 als één van de hoogdagen vermeld in de analen van onze vereniging.

Heemkundekring Amalia van Solms nodigde de heer Joep de Jong uit om de openingshandeling te verrichten. Hij schonk ons een aanzienlijke hoeveelheid ingebonden jaargangen van Ons Weekblad, vaak een onmisbaar instrument bij de beoefening van geschiedkundig onderzoek binnen Baarle. We zijn dan ook zeer verheugd met deze gift. Lida Luiten is in de werkgroep BiDoc verantwoordelijk voor de inventarisatie van alle binnenkomende documenten. De meeste verkrijgen we door aankoop, via een ruilabonnement of door middel van een schenking. Ik wil van de gelegenheid gebruik maken om al onze milde schenkers nog eens oprecht te bedanken. Zij merken dat de heemkundekring die schenkingen goed beheert door deze ter beschikking te stellen van de gehele gemeenschap. Dank je wel!

BiDoc werd officieel geopend door het invoeren van de naam 'Amalia van Solms' in de computer. We zochten een antwoord op de vraag: 'Wie is Amalia van Solms en waarom was zij belangrijk voor Baarle?' In een mum van tijd wees de computer ons de weg naar de belangrijkste archiefstukken, die door de verschillende deelverantwoordelijken van BiDoc meteen uit de rekken werden gehaald.

Bij de opening maakte Jan Landman van de gelegenheid gebruik om het algemeen coördinatorschap van BiDoc door te geven aan Cinus Rodenburg. Als nieuwe coördinator zal Cinus een centrale rol spelen bij het verder ontsluiten van het archief met de computer. Ook Jan Landman blijft zich inzetten voor BiDoc, net als de overige leden van de werkgroep: Ans Janssen, Lida Luiten, Ad Kusters, Dré Kusters, Mieke Becqué, Corrie Landman, Joop Godschalk en ikzelf.

Met de fiets naar Spanje

Herman Janssen

Andre (zonder streepke op de 'e') Sannen is al een tijdlang lid van onze vereniging. Tot voor kort was hij slechts een 'papieren' lid: nog nooit nam hij deel aan een activiteit. Toch schreef hij zich in voor onze Bernardusreis. Bernardus van Clairvaux is namelijk één van de patroonheiligen van zijn parochie. Bijzonder snel integreerde Andre zich in de groep en dat was niet zo evident als rasechte inwoner van... Mol-Achterbos. Niemand kende Andre dan ook voor hij op de bus stapte, en andersom. Lang echter duurde dat niet: hij ontpopte zich tot een opvallende reisgezel, een vlotte verteller en een heemkundige met veel inzicht. Dat kan ook moeilijk anders: de man is lid van alle heemkundekringen in het arrondissement Turnhout en leest alle publicaties die hij als lid krijgt toegezonden. Zijn droge antwoorden en straffe one-liners plaatsten hem in het middelpunt van de belangstelling. Wat dacht je bijvoorbeeld hiervan: 'Ik heb geen auto, ik heb geen tv, ik heb geen vrouw: ik heb niets wat lawaai maakt.' Op vraag van de Bernardusreisgroep brengen we in Van Wirskaante een ingekorte versie van één van zijn verhalen.

Naast lezen en vertellen interesseert Andre zich in genealogie. Een twintigtal jaren geleden stelde hij een stamboom samen van de familie Sannen. Alle familieleden bezocht hij met de fiets: 'Op een bepaald moment zocht ik de nakomelingen op van Franciscus Sannen. Hij was van ver verwant, namelijk in de zevende generatie en één van zijn nakomelingen, Paul Sannen, zou in Spanje wonen. Toevallig ontmoette ik Paul ergens op één van mijn familiebezoeken in het kader van het stamboomonderzoek. Waarom zou ik ook niet even naar Spanje rijden, dacht ik. Ik spreek drie woorden Frans en twee woorden Spaans, daar trek ik mijn plan mee. En Spanje is toch ook weer niet zó ver. Ik beloofde Paul met de fiets langs te komen, maar hij dacht dat ik het niet meende. Ook op het werk geloofde men mij niet. Na een kleine weddenschap werd ik uitgewuifd. Elke dag moest ik een kaartje sturen vanuit de plaats waar ik me bevond.'

'Zwaar geladen en met een gewone fiets reed ik in ongeveer negen dagen naar Miami Playa (de rusturen niet meegeteld). In de Ardennen kreeg ik al een klapband. Nog nooit voordien had ik zoiets meegemaakt. Ik wist zelfs niet dat zoiets kon gebeuren. Mijn wiel blokkeerde en toen ik stopte om te kijken of er misschien bagage tussen de spaken zat, hoorde ik een

geweldige ontploffing. Voor de eerste keer moest ik mijn 40kg bagage van de fiets doen: om een gat van twee op drie centimeter te plakken. Daarna ben ik verder gereden naar de Franse grens, waar alle slaapgelegenheid volzet bleek. Uiteindelijk heb ik de nacht doorgebracht in een tent bij enkele scouts uit Brussel. De volgende avond kon ik in een jeugdherberg slapen. De uitbater was echter zó dronken dat ik alle formulieren eigenhandig invulde en zelf een bed uitzocht. In Dijon verbleef ik tussen enkele clochards in het plaatselijke park. Via Valence bereikte ik Nimes en Perpignan. Hier ontmoette ik in het park een groep jongeren die net als ik geen slaapgelegenheid vonden: de jeugdherbergen waren weer overal volzet. Met twee Hollanders en een Duitser huurde ik voor één nacht een hotelkamer. Op onze vraag of we bezoek mochten ontvangen, antwoordde de hotelbaas bevestigend. Hierop gingen we terug naar het park en nodigden 22 jonge mensen uit om bij ons de nacht door te brengen: we zaten op één kamer met zestien verschillende nationaliteiten.'

'Onderweg vlogen de gieren boven mijn hoofd. En ik maar fietsen: ik vertrouwde het niet. Als ik voorbij enkele Spanjaarden reed, klaptten zij spontaan in de handen en moedigden ze mij aan. Via Montras en Barcelona bereikte ik Miami Playa. Paul Sannen bleek te wonen in een soort bar-restaurant. De deur was op slot, maar via de garage kwam ik in de keuken terecht. Daar stond een vrouw

die zó schrok dat ze pardoes de trappen opliep en tegen haar man riep: 'Paul, Paul, kom nu eens kijken, er is iemand van de Tour de France verloren gereden en die man komt hier de weg vragen...' Paul kwam naar beneden en herkende me onmiddellijk. Ik ben toen enkele dagen zeer hartelijk door hen ontvangen.'

'Op de terugreis huurde ik in Tarragona een hotelkamer. Omstreeks 23.30u werd ik plots wakker en ik zag een man die met één been door het venster hing. Hij sloeg de indringer een paar keer op het hoofd. Hij begon te bloeden en hij maakte een lawaai van jewelste. Ik liep naar beneden en vroeg om de Gardia Civil te verwittigen. De hotelbaas stribbelde tegen waarop ik zelf de straat oprende en het eerste het beste politiebureau binnensprong. De inbreker was natuurlijk verdwenen, maar het bloedspoor leidde naar een hotelkamer op dezelfde verdieping. De man werd gearresteerd en sindsdien heb ik niets meer over deze affaire vernomen. Ook in Barcelona beleefde ik enkele onaangename nachten. Het hoteltoilet zat vol kevers zodat ik de wasbak op mijn kamer moest gebruiken voor mijn behoeften.'

'De rest van mijn terugreis verliep vrij goed, tot ik Charleroi bereikte. Daar liet mijn fiets het afweten. Toen ik vernam dat de plaatselijke fietsenmaker niet zou thuiskomen voor zes uur 's avonds, besloot ik om de laatste kilometers met de trein af te leggen. Ik wist namelijk dat een vriend na een zwaar ongeluk op sterven lag en wilde hem absoluut in het ziekenhuis nog eens bezoeken. In het station werd ik toevallig door iemand herkend waardoor ik zowaar nog de weddenschap met mijn collega's verloor...'

Dit verhaal werd verteld op een tv-loze avond in de stemmige abdijrefter van La Bussière, onder het genot van een heerlijk glaasje rode bourgogne uit het nabijgelegen Nuits-St.-Georges. Aan andere tafels weerklonken andere verhalen. Overall heerste een opperbeste sfeer en het geluidsvolume der stemmen golfde op en neer: dan weer ging men hier helemaal op in het verhaal, dan weer barstte men iets verderop in schaterlachen uit. Iedereen genoot van het gezellig samenzijn en dat gevoel zal me het meest bijblijven.

Lied ter eere van den H. Bernardus

Herman Janssen

Jacqueline van der Kaa herschreef op lovenswaardige wijze de tekst van het aloude Bernarduslied. Zij deed dat op vraag van de Bernardusschool: de kinderen begrepen de ouderwetse tekst van de strofen niet. Tijdens de Bernardusreis bleek dat ook volwassenen moeite hebben met de oude versie. Vooral de vierde strofe bezorgde iedereen gefronste wenkbrauwen, mijzelf inbegrepen. Ik had nochtans ter voorbereiding van de reis heel wat gelezen over Bernardus. Enig bijkomend onderzoekwerk was echter nodig om volgend fragment te verklaren: ‘Eenmaal te Spiers, o Dienaar van Maria, Werd Gij d’aarde in geestdrift gansch ontruikt.’

‘Dienaar van Maria’ is één van de vele titels van Bernardus en staat los van de rest van de tekst. Blijft nog de vraag: waar ligt Spiers en wat heeft Bernardus daar ooit gedaan wat vele eeuwen later belangrijk genoeg was om te vermelden in het Bernarduslied.

Het antwoord op de eerste vraag was vlug gevonden: Spiers is de Nederlandse naam voor de Duitse stad Speyer am Rhein (‘Spira’ in het Latijn, ‘Spire’ in het Frans). De stad ligt aan de monding van de Speyerbach, nabij Heidelberg.

Het antwoord op de tweede vraag (welke rol speelde Bernardus daar?) is niet eenvoudig te geven: er zijn maar liefst drie mogelijkheden! Nochtans is de eerste de meest voor de hand liggende: Bernardus haalde in Spiers keizer Conrad III over om deel te nemen aan de Tweede Kruistocht naar Palestina, waar Jeruzalem moest worden bevrijd uit de handen van de Turken.

Bernardus bezocht Spiers ten tijde van de voltooiing van de Dom: het grootste Romaanse bouwwerk in Duitsland, zelfs het grootste toenmalige godshuis van de Christelijke wereld. Spiers was de residentieplaats van de Duitse keizer en in de Dom zouden acht keizers worden begraven. Conrad III was een fervente

tegenstander van de geplande kruistocht. Op 27 december 1146 bekwam Bernardus op de Rijksdag in Spiers de algemene instemming van de keizer na een uitermate lange redevoering. Bernardus moet zich daar overtroffen hebben: er was sprake van een bovenmenselijke overtuigingskracht. Hij werd als het ware 'd'aarde in geestdrift gansch ontrukkt'.

In Spiers toonde Bernardus nog een paar staaltjes van zijn verbluffende vermogen om anderen te beïnvloeden. In de Middeleeuwen kende Spiers een grote Joodse gemeenschap, die in 1110 een synagoge bouwde nabij de Dom. De prediking van de Tweede Kruistocht wakkerde de jodenvervolgving aan: Joden wilden voor de 'bevrijding' van Jeruzalem geen extra belastingen betalen. Enkele heethoofden hitsten de bevolking op om alvast aan de Rijn de strijd ten voordele van het Christendom te beslechten: Joden moesten zich laten dopen, anders werden ze vermoord.

Bernardus kwam persoonlijk tussenbeide in het Rijnland om die moordpartijen te stoppen. Hij verzamelde troepen voor een internationale vredesmissie en slaagde erin de antisemitische gevoelens te onderdrukken. De Joden waren Bernardus hiervoor uitermate dankbaar, een dankbaarheid die tot in de 16de eeuw bevestigd werd in het boek 'Tranendal' van Joseph ha-Cohen.

De prediking van de Tweede Kruistocht voerde Bernardus vanaf midden 1146 tot februari 1147 via Ieper, Brugge, Affligem, Aken, Keulen, Koblenz, Spiers, Straatsburg en Zürich naar Constanz. Een heel leger kruisvaarders bracht hij op de been. Daarna keerde hij terug naar Clairvaux met in zijn spoor een zestigtal kandidaat-monniken: Bernardus had hen van 'd'aarde in geestdrift gansch ontrukkt'. Dit blijft een opzienbarende prestatie: Bernardus predikte in een taal waarvan zijn toehoorders geen woord begrepen...

Van oude hertogen en begijnen

Herman Janssen

De lange wandeling voerde ons dit jaar zuidwaarts. We wandelden een tijdlang langs de Schootse Hoek, een bos van het Vlaams Gewest, vlakbij de oude grens tussen het land van Breda en het land van Hoogstraten. Daar bevonden we ons in het verlengde van de 's Boschstraat. Het karrespoor dat wij betraden was ooit een belangrijke weg voor kooplieden uit Vlaamse en Brabantse steden en ook oprukkende legers maakten ervan gebruik. De 's Boschstraat is een oeroude baan: ze zou reeds hebben bestaan ten tijde van de Romeinen en heette toen de Via Lacina of de Lange Straat. De Via Lacina vertrok in het Franse Bavi. Goed en wel voorbij de Vrijheid van Hoogstraten liep de Romeinse weg bijna lijnrecht naar Baarle-Brug en verder langs de Franse Baan richting Tilburg, 's-Hertogenbosch en Utrecht.

De galg

De drukke Hoogstraatse 'steenwegen', de verharde hedendaagse doorgangswegen naar de omringende gemeenten, dateren pas van het einde van de 19de eeuw. Vroeger ging je vanuit Hoogstraten langs de 's Boschstraat naar Baarle. Langs dezelfde uitvalsweg ging je ook naar Turnhout (via Wortel) of naar Breda (via het Groeske). Zo'n belangrijk kruispunt van wegen op een open plaats nabij het kasteel van Hoogstraten was een uitgelezen plaats om vreemdelingen te waarschuwen: Hoogstraten was een stad waar men zich moest gedragen naar de heersende wetten, zoniet zou krachtdadig worden opgetreden. Dat was de boodschap die men wilde meegeven. De manier waarop men dat destijds deed, was heel suggestief: men plaatste ter afschrikking aan de rand van het dorp een galg. Eeuwen geleden heeft hier zo'n galg gestaan. Wat ervan rest is een gedeelte van de galgenheuvel. Overigens stond in Baarle ooit ook een galg, aan de Turnhoutseweg waar nu de kapel van O.L. Vr. Koningin-van-de-Vrede staat.

De galg stond er niet alleen ter afschrikking: bij de Hoogstraatse galg vond op 26 januari 1715 een echte strafuitvoering plaats: 'Vijf dieven werden opgehangen aan de nieuwe galg nabij de Steenovens aan den weg naar Baarle-Hertog. De oudste der struikrovers was dertig, de jongste nog geen 20 jaar oud. Het waren een Duitscher, een man van Schilde, een Doornikenaar, een man uit de streek van Diest en een getrouwde man van Lembeek bij Hal (laatstgenoemde moet iemand van Meerle of Ulicoten zijn geweest)! Twee andere leden van de bende werden met roeden geselsd en een derde werd onder de galg vrijgelaten.'

In het Land van Hoogstraten kwamen we heel wat cultuurhistorisch erfgoed tegen. De geschiedenis daarvan loopt overal gelijk: we merken de invloed van het nabijgelegen kasteel. Legers richtten grote verwoestingen aan, vooral ten tijde van de Gelderse Oorlogen tegen Maarten van Rossem en de Tachtigjarige Oorlog tegen de geuzen. Tijdens de Franse Revolutie werden de goederen die toebehoorden aan de kasteelheer en de geestelijkheid onteigend. Vaak vormden

deze onteigeningen de aanzet van een eeuwenlange periode van verval. Sinds kort lijkt daarin hier en daar verandering te komen.

De ijskelder

Aan het kruispunt van de weg naar 's-Hertogenbosch en de weg van het kasteel naar de Laarmolen bevond zich de ijskelder van het kasteel: honderd jaar geleden een geliefd terrein voor spelende kinderen. Deze gemetselde, gedeeltelijk ondergrondse kelder was voorzien van ijzeren haken in de muur waaraan vlees

werd opgehangen om het te bewaren. Elk kasteel had zo zijn diepvriezer: in Dostmalle zagen we er vorig jaar één tijdens onze kastelentocht. In Hoogstraten werd de kelder afgebroken, maar de funderingen zitten nog in de grond.

Volgens de legende zou de ijskelder een onderaardse gang hebben gehad naar de donjon van het kasteel. In de 18de eeuw woonde in het kasteel de 'oude hertog', Niklaas Leopold, vorst van Salm-Salm. Over hem deden de wildste verhalen de ronde. Hij was berucht bij de poorters van Hoogstraten omwille van zijn wrede aard. Op een dag wandelde de oude hertog hier met wat edellieden rond en zag hij een strooidekker op het dak zitten. De hertog zei tegen zijn vrienden: 'Ich schiesse der sperling herab' (ik schiet die mus van het dak). Hij richtte zijn pistool, vuurde en de werkman, een zekere Arnold, tuimelde zieltoegend en stuiptrekkend naar beneden. Sindsdien spookt het 's nachts aan de ijskelder. Om aan te tonen dat hij niet bang was, reed de hertog ernaartoe met zijn koets. Bij de ijskelder aangekomen, riep hij zo hard hij kon: 'Arnout, kom heraus!' Op die uitdagende woorden kwam een zwart gedrocht te voorschijn. De paarden steigerden en sloegen op hol, recht naar het kasteel. Het spook volgde en liep zowaar naast de paarden. Die werden woest. Meer dood dan levend kwam de hertog thuis en nooit meer keerde hij terug naar de ijskelder.

De Pegelbrug

iets verderop aan de 's Boschstraat stroomt de Mark. In het germaans zou Mark 'moerassig' betekenen. Mark is echter ook een Scandinavisch woord voor 'grens'. Volgens de legende zou de naam teruggaan tot de Vikings die in de negende eeuw de rivier opvoeren. In Hoogstraten noemt men deze brug de 'Pekelbrug', maar hier werd uiteraard nooit gepekeld. Vroeger werd er de hoogte van het water gemeten: pegelen heette dat. De correcte naam luidt dan ook 'Pegelbrug'. Via een systeem van sluizen kon stroomopwaarts het water op peil worden gehouden, wat belangrijk was voor de verdediging van het kasteel. Stroomafwaarts was het debiet dan weer belangrijk voor het functioneren van de Laarmolen.

De Laarmolen

‘Het Laer is één der bekoorlijkste plekjes van ons zo geliefkoosd geboortedorp, te midden van malsche groene weiden, vruchtbare akkers en lommerrijke lanen, waar ’s zomers, onder het betooverende murmelen der zilveren wateren van onze dartele Mark, een talrijk heir gevleugelde zangers den begeesterden wandelaar met hun verrukkende melodiën vergasten’ (C.J. Laurijssen, Hoogstraats schrijver).

De oude Larenhoeve werd reeds vermeld bij de grensafbakening tussen Minderhout en Hoogstraten in 1287: de put van Laren was toen een vast punt ter bepaling van de gemeentegrens. De watermolen van Laren, ook wel de oliemolen van Hoogstraten genaamd, bestond al in de 14de eeuw: de oudst bewaarde schriftelijke vermelding werd opgetekend op 31 januari 1380. De molen behoorde toe aan de kasteelheer. In 1542 werd hij verhuurd voor twaalf carolusguldens, 37 zesteren rogge, zeven pond was, vier pond peper, vier pond gember en duizend palingen.

Rond 1620 werd de molen na een brand heropgebouwd en nog diezelfde eeuw verbouwd tot een dubbele molen met een waterrad aan weerskanten van de Mark en overkapt met een dertig meter lang strodak. Het was aan de ene kant een graanmolen en aan de andere een schors- en oliemolen. Vissen in de Mark was in die tijd uitdrukkelijk verboden: het visrecht behoorde toe aan de kasteelheer. Ook het zwemmen werd verboden ‘daar dit niet altijd op welvoegelijke wijze geschiedde.’ Tussen de twee wereldoorlogen in was het in het molenwiel wel toegestaan om te vissen en te zwemmen.

De watermolen werd in 1910 gedeeltelijk afgebroken. De vervalperiode werd toen ingezet. Landbouwer Jef Vermeiren is thans in het bezit van wat nog rest van die oude molen uit 1620. Op de zijgevel heeft het molenrad door schuring een grote kring getekend.

In 1995 werd de bescherming voorbereid. In 1997 werd een erfpacht-overeenkomst afgesloten met de eigenaar voor een periode van 27 jaar. In 1998

verd de molen beschermd als monument. Vervolgens werd eind juni 2000 de /zw Laermolen opgericht nadat toestemming werd verkregen om het water van de Mark op te stuwen (zonder opstuwning geen maalactiviteit en zonder malen geen subsidies: zo gaat dat). Binnen drie jaar wil men de molen gerestaureerd en maalvaardig gemaakt hebben. De kosten worden geraamd op 20 miljoen frank: 30% daarvan wordt gesubsidieerd, de rest hoopt men te verzamelen door donaties van bedrijven en particulieren. In Hoogstraten kunnen gemotiveerde burgers blijkbaar meer dan het gemeentebestuur. Ook het Begijnhof immers werd door de eigen inwoners van de ondergang gered.

Kapel van O.L. Vr. in den Akker

Hoelang het beeld van O.L. Vr. van Smarten al in Minderhout wordt vereerd ter genezing van hevige koorts, is niet meer te achterhalen (in ieder geval van voor 1571). De legende verhaalt over een spelend meisje dat tot driemaal toe het beeld van O.L. Vrouwe in het struikgewas ontdekte en het telkens meenam naar huis. Omdat het beeld steeds weerkeerde, werd op de vindplaats een kapel opgericht. Het beeld zou dateren van rond 1500. Gezien de platte rug zou het kunnen voortkomen uit een altaarstuk.

In heel de Kempen moet dit kapelletje en zijn miraculeuze beeld bekend geweest zijn. De Baarlese pastoor Gerardus van Herdegom wijdde er zijn volle aandacht aan. Het kapelletje stond volgens hem halfweg tussen het Withof (de toenmalige pastorie) en de parochiekerk. Elke zaterdag was er een grote toeloop van volk, ook uit verre streken. De bedevaarders brachten bakstenen mee om te offeren: soms lagen er hele stapels naast het kapelletje. Van Herdegom beschrijft mirakels. Zo was er een keer een jager die passeerde en die uit verveling één van de geofferde stenen stuksloeg. Plots begon hij te bibberen van de koorts. Een man die vlakbij de kapel woonde, adviseerde hem om gauw zelf enige stenen te offeren. Pas nadat hij deze opdracht had uitgevoerd, week de koorts en kon de jager gezond terug huiswaarts keren.

In 1651 werd de huidige kapel ingewijd door pastoor Waltman Van Dijck, een roer van de grote Antwerpse schilder Antoon Van Dijck, een leerling van

Rubens. De verdere geschiedenis bestaat vooral uit verbouwingswerken (de kapel was altijd te klein) en diefstallen van offergelden. Veel bezoekers aan het Heilig Bloed kwamen eveneens naar het 'Kappelleke in den Akker'. Ook de bewoners van het kasteel waren de kapel genegen: de oude hertog van Salm-Salm scheen ondanks zijn slechte faam een zeer godsvruchtig man te zijn en bezocht de kapel elke zaterdag. Op hoogdagen kwam hij met familie en gevolg de diensten bijwonen.

In 1848 genas na elf maanden koude koorts Adriana van Gestel, de echtgenote van Antoon Hapers uit Baarle-Hertog. In 1873 genas Jan Petrus Koninckx na tien maanden van zijn reuma en waterzucht. Beide Baarlenaren kwamen hier bidden met de woorden: 'Heilige Maria, bid voor ons dat door uwe smert, verlicht mach worden ons droef hert.'

Withof

'Withof' of 'Wijthof' betekend 'een omheind, afgesloten hof'. Het Minderhoutse Withof kan zijn benaming ook te danken hebben aan de Witheren uit de St. Michielsabdij van Antwerpen, die tot in 1810 de parochiekerk bedienden. Reeds in 1295 staat deze pastorijs vermeld. Een gevelsteen vermeld nog de verbouwing van het jaar 1663 en een Latijnse tekst, die ik als volgt kan vertalen: 'Tot meerdere eer van God en St. Norbertus, anno 1666'. Na de onteigening ten tijde van de Franse Republiek was er een tijdlang een pottenbakkerij gevestigd. Tot 1970 was het Withof een buitengoed van het Klein Seminarie. In de Pastorijhoeve tegenover het Withof brak in 1624 de pest uit. Nog hetzelfde jaar bereikte de gevreesde ziekte Castelré, Ulicoten en Baarle-centrum. Meer dan 100 Baarlenaren stierven op enkele maanden tijd.

Windmolen

Ook de windmolen hoorde ooit toe aan de heer van Hoogstraten en werd reeds vernoemd in 1380. In 1902 waaide de houten molen (uit 1834) omver. Hij werd onmiddellijk heropgebouwd in steen. We stapten vervolgens langs de Leemstraat of het Poteinde: ooit woonden er pottenbakkers. Hoogstraten was vroeger een belangrijk pottenbakkerscentrum. In 1698 staat de Leemstraat al

vermeld op een wegenkaart tezamen met huizen als De Oude Pottebackerije en De Nieuwe Pottenbackerije.

Begijnhof

Het begijnhof lag vroeger buiten de stad en werd bewoond door zogenaamde begijnen. Zij behoorden tot een vrouwenbeweging die nagenoeg alleen bestond in de Lage Landen. Begijnen waren ongehuwde vrouwen of weduwen die in hun eigen onderhoud konden voorzien. Ze beloofden gehoorzaamheid en kuisheid voor de periode dat ze op het hof verbleven. Op gelijk welk moment konden ze het hof verlaten, eventueel om te trouwen. Begijnen legden geen gelofte van armoede af. Er was dan ook een groot standenverschil. Opmerkelijk was dat het hof vanaf het begin democratisch werd bestuurd.

De stichting van het begijnhof dateert van 1380. De eerste huizen waren opgetrokken in vakwerkbouw: een houten skelet met daartussen een vlechtwerk van takken, aangesmeerd met leem. Na een aantal branden ging men over tot het bouwen van huizen in rode baksteen, later wit geschilderd of bepleisterd om de sporen van verbouwingswerken onder te stoppen. De onderkant van de muren werd met teer bestreken om vochtproblemen te voorkomen. In de 17de eeuw kreeg het begijnhof zijn huidige aanzicht. Tijdens de bloeiperiode woonden er 160 begijntjes, maar het begijnhof kende meerdere ups en downs.

Sinds de Franse Revolutie liep er maar één rode draad door de begijnhofgeschiedenis: een gebrek aan middelen om de woningen te onderhouden. In 1979 leek hieraan een einde te komen en werd een restauratiedossier opgestart. Het begijnhof was totaal verwaarloosd en niet veel meer dan een ruïne. De verontwaardiging van een aantal Hoogstratenars was zo groot, dat ze zich verplicht voelden om in te grijpen: in 1992 verenigden ze zich in de vzw Het Convent en stelden ze zich kandidaat voor de restauratie. Hun formule was eenvoudig en daarom zo uniek: een groot, bijna niet meer op te lossen probleem (de restauratie van een groot geheel), werd opgedeeld in 34 kleinere problemen (de restauratie van 34 huisjes). Elk lid van Het Convent verbond zich er toe om één huisje te restaureren. Samen namen ze de restauratie van de

gemeenschappelijke delen voor hun rekening: de muur rond het hof, de pompen, de kapellen en de groenvoorziening. Drie woningen werden gezamenlijk gerestaureerd om er het Stedelijk Museum in onder te brengen.

Erfpacht was voor Het Convent de enig aanvaardbare vorm van overdracht van eigendom: belangrijk cultuurhistorisch erfgoed mag immers niet van de gemeenschap worden ontvreemd. Erfpacht is de volle overdracht van eigendom voor een beperkte periode, in dit geval 99 jaar. De erfpacht kan stilzwijgend worden verlengd tenzij het stadsbestuur na 85 jaar laat weten het begijnhof in volle eigendom terug te willen nemen. In dat geval moet het stadsbestuur instaan voor alle kosten van onderhoud gedurende de laatste vijftien jaar van de erfpacht. Deze clause is opgenomen om te voorkomen dat het begijnhof bij het einde van de erfpacht opnieuw in verval zou zijn.

Architect Frans de Bont uit Baarle-Hertog stelde per woning een lijst op van waardevolle en te behouden elementen. Binnen deze krijtlijnen bleef er voldoende ruimte voor eigen accenten. Die rijkdom aan verscheidenheid maakte het project

roeijend en sloot aan bij het individualisme, een essentieel gegeven van de begijnenbeweging. Er werd nadrukkelijk gekozen voor een zachte restauratie met alle respect voor de bestaande toestand, echter zonder het monument te vervriezen (een monument kan alleen overleven als het zich aanpast aan de tijd). Maar mogelijk werden de interieurs met de grootste zorg hersteld, waar er te veel beschadigd was werden eigentijdse elementen binnengebracht. Interpretaties van een mogelijke vroegere toestand waren uit den boze. De noodzakelijke aanpassingen moeten uitgevoerd worden in een hedendaagse vormgeving. Ze moeten duidelijk te onderscheiden zijn en verwijderd kunnen worden zonder het monument te beschadigen.

De overheid volgde het project van zéér dichtbij: van origineel experiment groeide het uit tot een pilootproject. Om die reden ontving Het Convent in 1997 de Vlaamse Monumentenprijs en in 1998 de Henry Ford European Conservation Award. Het begijnhof werd ingeschreven op de lijst van het Unesco Werelderfgoed en in 1999 ontving het project de Europa Nostra Award. Telkens vees de jury op het vernieuwend karakter en de voorbeeldfunctie die het project op Europees vlak kan hebben.

Vervolgens stonden we even stil bij de Baarlese begijntjes die hier hebben gewoond. In totaal waren dat er minstens 24. We bekeken met wat extra aandacht een aantal van hun huisjes: de woningen met het huisnummer 5, 11, 13, 20 en 25. Nummer 11 werd in 1643 gebouwd door Adriana van Bedaff. Zij werd kloosterzuster in Lier in 1654. De verkoop van het huis bracht toen 800 gulden op, ruim het drievoudige van de kostprijs van de andere huisjes. Dymphna Schuermans bouwde met haar zus Adriana het huis met het nummer 13. Dymphna was als een moeder voor de jongere begijntjes. Ze onderwees hen in de koorzang. Vaak echter was ze ziek: ze had last van galstenen. In 1684 schonk ze het begijnhof een grote klok. Twee maanden na de klokkewijding overleed Dymphna op 55-jarige leeftijd. We mogen het gerust een tragisch detail noemen dat zij de eerste was voor wie de nieuwe doods klok mocht luiden. Het laatste begijntje van Hoogstraten overleed in 1972. Zij heette Joanna van de Wijngaard en was afkomstig van Beek in Nederland. Ongeveer 60% van alle bewoonsters ooit

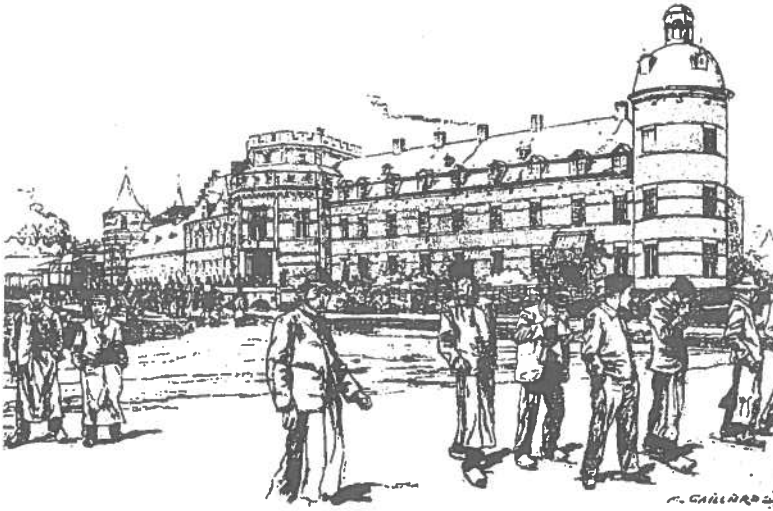
waren Nederlandse begijntjes. Dit kwam omwille van de opheffing van de Nederlandse begijnhoven en de ligging van Hoogstraten nabij de grens. Na nog eens goed te hebben rondgekeken naar het oude en het nieuwe erf, de eeuwenoude taxusbomen, de bleekweide, de turfhuisjes en de oude begijnhofmuur, verlieten we het hof langs de achterzijde.

Lindendreef

De Lindendreef was destijds de privé-weg van de kasteelheer naar de St. Catharinakerk. Tot 1925 bleef de dreef als staatsdomein afgesloten voor alle verkeer. De oude linden werden gerooid omstreeks 1960. Van de kerkhofpoort tot aan de kasteelpoort bedraagt de afstand exact één kilometer. De oude hertog van Salm-Salm, we kennen hem intussen als een wrede, zij het zeer godsdienstig man, die hertog was ook gefascineerd door atletische prestaties. Volgens de legende had hij hardlopers in dienst: zij openden de poort aan het kerkhof waarna de met zes zwarte paarden bespannen koets van de hertog vertrok. Vervolgens moesten de hardlopers de koets inhalen, voorbijsteken en de poorten van het kasteel openen alvorens de koets arriveerde. Wie daar niet in slaagde, werd afgedankt (ter plaatse neergeschoten). Deze hardlopers moesten zich ook bewijzen op de lange afstand: zo liepen zij naar Antwerpen om gebak te halen voor de hertog en bij hun terugkomst moest het gebak nog warm zijn, wilden ze niet worden ontslagen. Tot zover de legende.

Het Gelmelslot

Het kasteel van Hoogstraten werd gebouwd op een eilandje, omringd door een bocht van de Mark. De oudste schriftelijke vermelding van het kasteel dateert van 1276. Volgens de overlevering zou de Vikinghoofdman Gelmel de Mark zijn opgevaren. Op een eilandje omspoeld door de Mark bouwde hij het eerste Gelmelslot. Gezien de schikking op een verdedigingseiland en de aanwezigheid van een donjon in het midden van het kasteel (en niet aan de buitenkant der gebouwen zoals bijvoorbeeld in Oostmalle of Turnhout), wordt het ontstaan van het kasteel gedateerd vóór de 10de eeuw.

Graaf Antoon de Lalaing en gravin Elisabeth van Culenborg, die de St. Catharinakerk en het stadhuis hebben laten bouwen, verbouwden vanaf 1525 het Gelmelslot in renaissancestijl. Het kasteel bestond uit drie delen: de buitenste verdedigingsgordel, het afgebroken centrale woongedeelte op de huidige middenkoer en daartussen wat wij tegenwoordig het kasteel van Hoogstraten noemen: een gebouwencomplex in de vorm van een regelmatige achthoek met op elke hoek een poort of toren van verschillend model. Het kasteel brandde tweemaal af en werd een keer volledig in puin geschoten: er zijn dan ook niet veel oorspronkelijke gebouwen bewaard gebleven. In 1810 werd het ingericht tot bedelaarswerkhuis.

Tegen het einde van de 19de eeuw werden heel wat gebouwen opgericht: zij ontnemen jammer genoeg het uitzicht op het kasteel. Vanaf 1930 is er een strafschoon of penitentiarij centrum, zeg maar een gevangenis. Momenteel verblijven er 150 gedetineerden. Ze krijgen een celstraf tussen één en vijf jaar. De meesten zitten er voor diefstallen, drugs en seksuele delicten. Hoogstraten heeft een open gevangenisregime: dat wil zeggen dat de gevangenen slechts van 11.30 tot 06u worden opgesloten. Overdag worden de gevangenen verplicht om te werken en 's avonds is er tijd voor ontspanning. De meeste gedetineerden

werken in de drukkerij, de smidse, de schrijnwerkerij, de palettenfabriek, de kartonage-afdelingen of de hoeve. Een aantal gevangenen volgt een bijscholing voor schilder, behanger, metselaar, electricien of automecanicien. Alleen zij die zich goed gedragen in de gevangenis komen in aanmerking voor een verblijf in Hoogstraten. De gevangenis biedt werkgelegenheid aan honderd personen, waaronder ongeveer tachtig bewakers.

Terugweg

Aan de brug over de Mark naast het Gelmelslot hielden we halt voor een picknick. Vervolgens wandelden we over de Bosuil naar Wortel-kolonie. Via de Torendreef, het landloperskerkhof en Bootjesven kwamen we na een heerlijke wandeling en onder een stralend najaarszonnetje terug op Baarlese grond. Na deze boeiende tocht kijken we alweer uit naar volgend jaar: dan organiseren we onze lange natuurwandeling op Paaszaterdag en helpen we Antoon een eindje op weg naar Santiago de Compostella. U hoort nog van ons.

Bronnen

- Hoogstratens Oudheidkundige Kring 1933 (p. 196-203), 1934 (p. 5-160), 1937 (p. 62-66)
- Gids voor Hoogstraten, J. Lauwerys
- Minderhout (p. 144-166), J. Lauwerys
- Oudheid en Kunst IV (p. 125-129), J. Cornelissen
- Van Wirskaante jg. 8 nr.3 en jg 10 nr.1, Ed Ragas
- Het begijnhof van Hoogstraten, folder van vzw Het Convent

herdenkingskalender 2001

Ferman Janssen

Dok volgend jaar kan worden stilgestaan bij enkele (al dan niet) belangrijke momenten uit de geschiedenis van ons eigen Baarle. Graag zouden we daarvoor een werkgroep samenstellen, vandaar deze oproep: wie is geïnteresseerd in onze dorpsgeschiedenis en wil met die interesse iets doen? Binnen de Heemkundekring is er duidelijk nood aan zo'n groep. Laat mij iets weten en samen maken we er werk van!

2001

- '50 jaar Ginhoven, Zondereigen en Bosschoven (1251)
- '25 jaar geleden eerste epidemie van dysenterie in Baarle (nov-dec)
- '50 jaar geboortedag PC Van Ghert (28 december)
- '00 jaar geleden startte de limonadefabricatie in B-N
- '5 jaar nieuwbouw zuivelfabriek De Eendracht Ulicoten
- '5 jaar geleden werd het koor van de oude Salvatorkapel gesloopt (eind 1926)
- '5 jaar Voetgangersbond Scherpenheuvel (of is het in 2003?)
- '5 jaar Bijenhoudersbond St.-Ambrosius Baarle (26 juli)
- '5 jaar geleden oprichting Baarle's Belang (19 april)
- '5 jaar oprichting missienaakring B-H (ongeveer 75 jaar geleden)
- '0 jaar Charel Jacobs secretaris van de Bijenhoudersvereniging Ulicoten (1931)
- '0 jaar geleden werd een museum gesticht voor het werk van D. Geeraerts
- '5 jaar sterfdag kapelaan Chr. Kramer, Stan Grooten
- '5 jaar grenspaal aan de kerk (1976)
- '5 jaar officiële opening Cultureel Centrum (29 november 1976)
- '5 jaar Heemkundekring 'Amalia van Solms'
- '5 jaar Baarlese Vrijwillige Bloedgevers Vereniging
- '5 jaar muntvondst in Castelé
- '5 jaar Carillon in Nederlands gemeentehuis
- '5 jaar geleden oprichting NCMV (BH 1976) Nat. Chr. Middenstands Verbond
- '5 jaar geleden oprichting KNOV (BN 1976) Kon. Ned. Ondernemers Verbond

Activiteitenkalender

December 2000

zon 03	10.30-13.00u	Open-zondag
zon 03	13.30-16.00u	Tentoonstelling 'Flora-Floron'
wo 20	20.00-22.00u	Lezing Fekke van Dijk met kerstanimatie

Januari 2001

zon 07	10.30-13.00u	Open-zondag met nieuwjaarsreceptie
zon 07	10.30-13.00u	BiDoc is open
zon 07	13.30-16.00u	Tentoonstelling 'Flora-Floron'
wo 24	20.00-22.00u	Lezing over de natuur in ons heem (Johan Schaerlaeckens)

Februari

zon 04	10.30-13.00u	Open-zondag
zon 04	10.30-13.00u	BiDoc is open
zon 04	11.00u	Opening tentoonstelling: creatief werk
zon 04	13.30-16.00u	Tentoonstelling: creatief werk
do 15	20.00-22.00u	Vrij Podium

Maart

do 01	20.00u	25 ^e Algemene Ledenvergadering (Lindeboom)
zon 04	10.30-13.00u	Open-zondag
zon 04	10.30-16.00u	Genealogisch café
zon 04	10.30-13.00u	Tentoonstelling: creatief werk
zon 18	08.00u	Vroege vogeltocht: weidevogels

April

zon 01	10.30-13.00u	Open-zondag
zon 01	10.30-13.00u	BiDoc is open
zon 01	13.30-16.00u	Tentoonstelling: creatief werk
za 14	08.45-14.00u	Lange natuurwandeling
za 21	09.00-18.00u	Daguitstap naar Mol

Mei

zon 06	10.30-13.00u	Open-zondag
zon 06	10.30-16.00u	Genealogisch café
zon 06	13.30-16.00u	Tentoonstelling: creatief werk
zon 20	05.30u	Vroege natuurtocht in de Hollandse Bossen

Juni

zon 03	10.30-13.00u	Open-zondag
zon 03	10.30-13.00u	BiDoc is open
vrij 08-zon 10		Jubileumweekend
		Opening Tentoonstelling 'Amalia's zilveren jubileum'
za 23	08.30-19.00u	Heemreis naar Antwerpen

Juli

zon 01	10.30-13.00u	Open-zondag
zon 01	10.30-13.00u	BiDoc is open
zon 01	13.30-16.00u	Tentoonstelling 'Amalia's zilveren jubileum'
za 14	13.00-18.00u	Fietsuitstap naar Merksplas

Augustus

zon 05	10.30-13.00u	Open-zondag
zon 05	10.30-13.00u	BiDoc is open
zon 05	13.30-16.00u	Tentoonstelling 'Amalia's zilveren jubileum'
		Deelname Brabantse Heemdagen
za 25	09.30-18.00u	Lokale Heemdag

september

zon 02	10.30-13.00u	Open-zondag
zon 02	10.30-13.00u	BiDoc is open
zon 02	11.00u	Presentatie Heemkalender
zon 02	13.30-16.00u	Tentoonstelling 'Amalia's zilveren jubileum'
ind september		Afsluiting jubileum

Oktober

zon 07	10.30-13.00u	Open-zondag
zon 07	10.30-13.00u	BiDoc is open
zon 07	11.00u	Opening tentoonstelling 'Baarle: proeftuin voor Europa'
zon 07	13.30-16.00u	Tentoonstelling 'Baarle: proeftuin voor Europa'
zon 28	13.00-16.30u	(onder voorbehoud) Amalia's Kunst of Nep

November

zon 04	10.30-13.00u	Open-zondag
zon 04	10.30-16.00u	Genealogisch café
zon 04	13.30-16.00u	Tentoonstelling 'Baarle: proeftuin voor Europa'
do 15	20.00-22.00u	Muziekavond met groep

December

zon 02	10.30-13.00u	Open-zondag
zon 02	10.30-13.00u	BiDoc is open
zon 02	13.30-16.00u	Tentoonstelling 'Baarle: proeftuin voor Europa'
wo 19	20.00-22.00u	Kerstavond

Januari 2002

zon 06	10.30-13.00u	Open-zondag met nieuwjaarsreceptie
zon 06	13.30-16.00u	Tentoonstelling 'Baarle: proeftuin voor Europa'
wo 23	20.00-22.00u	Dialezing: 'Van grenspaal 214 tot grenspaal 215 (Antoon van Tuijl)

Februari 2002

zon 03	10.30-13.00u	Open-zondag
zon 03	13.30-16.00u	Tentoonstelling over bomen in Baarle
wo 13	20.00-22.00u	Muzikale avond
do 28	20.00u	Algemene Ledenvergadering

Alle activiteiten vinden plaats in of vertrekken aan het Heemhuis, tenzij ander vermeld. Busreizen (23/6) vertrekken op de Loswal. Iedereen is welkom!

Adressenlijst bestuur

Dagelijks bestuur

Voorzitter: Ad Jacobs
Willem Alexanderstraat 56, 5111 AC Baarle-Nassau

Vice-voorzitter: Antoon van Tuijl
Oranjelaan 24, 5111 XK Baarle-Nassau

Secretaris: Dré Moors
Hertogenstraat 14, 5111 AR Baarle-Nassau

Penningmeester: Lia van Gils
Nassaulaan 23, 5111 XD Baarle-Nassau

Bestuursleden

neke van Strijp	Turnhoutseweg 18	2387	Baarle-Hertog
Ria Laurijssen	Chaamseweg-Hazenberg 11	5113 BH	Ulicoten
Herman Janssen	Stwg. op Hoogstraten 100	2330	Merksplas
Fonnie de Rooy	L. Peetersstraat 12	2387	Baarle-Hertog
Corrie Landman	Schaluienen 11b	5111 HB	Baarle-Nassau

van w i r s k a a n t e